

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

AB hukuku ile Uluslararası hukuk
arasındaki ilişkiler

Hazırlayan
Kamran Tağızade
1417.02014

BAKÜ-2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK
ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Hazırlayan

Kamran TAĞIZADE

1417.02014

Danışman

Öğr. Gör. Neriman HANAHMEDOV

BAKÜ-2018

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə”

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ____ ” _____ 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

**“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi

Tağızadə Kamran İlqar
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

b/m.Xanəhmədov Nəriman Kərəm
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

**1. İşin mövzusu AB Hukuku İle Uluslararası Hukuk Arasındaki
İlişkiler**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ____ ” _____ 2018 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay
3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

1. AKIŞOĞLU, Özgür (2012). Uluslararası Hukuk I – Vize Sınavı İçin Notlar.
2. ARSAVA, Füsün (2002). Siyasi Açından Avrupa Ortak Değerleri ve Türkiye, Türk Parlamenter Birliği, Ankara.
3. AVRUPA KOMİSYONU (2006). “Avrupa Birliği Nasıl Çalışır? AB Kurumları için rehberiniz”, Avrupa Topluluğu Resmi Yayın Ofisi, Türkiye.
4. AVRUPA KOMİSYONU (2014). “Açıklamalarla Avrupa Birliği: Avrupa Birliği Nasıl Çalışır?”, Avrupa Birliği Yayın Ofisi, Türkiye.
5. BORCHARDT, Klaus-Dieter (1995). Avrupa Bütünleşmesi, Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara.
6. CİNGİ, Selçuk (1984). Avrupa Yatırım Bankası, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara.
7. CREMADES, T. Miguel ve NOVAK, Petr (2017). Brexit and the European Union: General Institutional and Legal Considerations, Directorate General for Internal Policies of the Union, European Parliament.
8. DENK, Erdem (2016). Avrupa Birliği, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Uzerler Matbaacılık, Ankara.
9. DEMİRBULAK, Selçuk (2011). Avrupa Birliği Hukuku ve Haklarımız, Türkiye Barolar Birliği Birinci Baskı, Ankara.

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, certyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.) 3 cədvəl

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Dr. Akbulaev Nurhodja Nazirhodja

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan üzrə	faktiki
	1. <u>Bölüm (Ekim 2017 – Ocak 2018)</u>			
	2. <u>Bölüm (Şubat 2018 – Nisan 2018)</u>			
	3. <u>Bölüm (Mayıs 2018)</u>			
	Buraxılış işinin rəhbəri _____			
				imza
	Məsləhətçi _____			
				imza
	Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____			
				(tələbənin imzası)
	Tapşırığın qaytarılması tarixi “ ____ ” _____ 2018-ci il			

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.
2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

BİRİNCİ BÖLÜM

AB HUKUKUNUN TARİHİ VE GELİŞİMİ

1.1. AB HUKUKUNUN KAYNAKLARI

1.1.1. Birincil Mevzuat

- 1.1.1.1. Kurucu Antlaşmalar
- 1.1.1.2. Paris Antlaşması - 1951
- 1.1.1.3. Roma Antlaşması - 1957
- 1.1.1.4. Ekler ve Protokoller
- 1.1.1.5. Katılma Antlaşmaları
- 1.1.1.6. Avropa Tek Senedi - 1987
- 1.1.1.7. Maastricht Antlaşması - 1993
- 1.1.1.8. Amsterdam Antlaşması – 1999
- 1.1.1.9. Anayasa - 2004

1.1.2. İkincil Mevzuat

- 1.1.2.1. Tüzükler
- 1.1.2.2. Direktif
- 1.1.2.3. Kararlar

- 1.1.2.4. Tavsiye ve Görüşler
- 1.2. AB ORGANLARI
 - 1.2.1. Avrupa Parlamentosu (Yasama Organı)
 - 1.2.2. Avrupa Konseyi (Karar Organı)
 - 1.2.3. Avrupa Komisyonu (Yürütme Organı)
 - 1.2.4. Adalet Divanı (Anayasa Mahkemesi)
 - 1.2.5. Sayıştay (Denetleme Organı)
 - 1.2.6. Avrupa Yatırım Bankası (Fon Kullandırma)
 - 1.2.7. Avrupa Merkez Bankası (Para Politikaları)
 - 1.2.8. Danışma Kurulları
- 1.3. AB HUKUKUNUN TEMEL NİTELİKLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKUN TANIMI

- 2.1. ULUSLARARASI HUKUKUN OLUŞUMU
- 2.2. ULUSLARARASI HUKUK KAYNAKLARI
 - 2.2.1. Bağlayıcı Kaynaklar
 - 2.2.2. Yardımcı Kaynaklar
 - 2.2.3. Diğer Olası Kaynaklar
- 2.3. ULUSLARARASI HUKUKTA MEVCUT DURUM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN DURUMU

- 3.1. AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ FARKLAR.
- 3.2. AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER
- 3.3. ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB

1. SONUÇ
2. KAYNAKÇA

AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

ÖZET

Avrupa Birliği Hukuku, supra-national (ulus-üstü) karakteri ile Şu anda 28 üyeden oluşan, 2019 yılında ise 1 üyesinin, yani İngiltere`nin Brexit ile kurumu terk etmesiyle sayısı 27`e inecek, 4.4 milyon kilometrekarelik bir arazide egemenlik alanı oluşturan ve 1 Ocak 2017 itibariyle 511.8 milyon nüfusu olan Avrupa Birliği`nde (AB) uygulanmaktadır. 120 000 civarı sayfayı kapsayan AB müktesebatında yeralan başlıca hukuki belgeler, Birincil Hukuk kaynakları olan Avrupa Toplulukları ve AB`nin Kurucu Antlaşmaları, üye devletlerin kendileri arasında ve Toplulukla ilişkilerini düzenleyen antlaşmalar, örneğin Amsterdam, Lizbon Antlaşmaları, üyelerin katılım antlaşmaları, ekler, protokoller gibi devletlerarası nitelik taşıyan ve üye devletlerin onayını gerektiren antlaşmaları içermekte; İkincil Hukuk kaynakları ise, tüzükler, direktifler, kararlar, görüşler ve tavsiyeler gibi tek taraflı tasarruflar ve AB tarafından imzalanan üçüncü devletlerle veya uluslararası antlaşmalar, üye devletler arasındaki ikitaraflı antlaşmalar, enstitüsilerarası antlaşmalar ve konvansiyonlar gibi çok taraflı tasarruflardan oluşmaktadır. Bu hukuk belgeleri ve kuralları ile düzenlenen AB`nin işleyişi ise Avrupa Parlamentosu (AP), Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı (ABAD), Sayıştay, Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Avrupa Merkez Bankası (AMB), Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (AESK) ve Bölgeler Komitesi (BK) gibi AB organları tarafından yürütölmektedir. Bu organlar bir biriyle bağlı Şekilde faaliyet

göstermekte ve belirli ilişki durumuna sahip olmaktadır. AB Hukukunun üye ülkelerin iç hukuklarına kıyasta üstünlüğü ve önceliği ilkeleri uygulanmaktadır. Nitekim AB Hukukunun uygulanması zamanı uluslararası hukuk da gözardı edilmemektedir. Uluslararası toplumun hukuk olan uluslararası hukuk, uluslar arasındaki ilişkileri düzenleyerek, eşitlik ilkesi kapsamında devletlerin veya uluslararası örgütlerin oluşturdukları kurallar toplusu olarak uluslararası hukuk kişileri tarafından mutlak şekilde dikkate alınmaktadır. AB Hukuku ve uluslararası hukuk arasındaki benzerlikler, farklılıkların yanısıra belirli bir ilişki durumu söz konusudur. Bu çalışmada, bu iki hukuk düzeni araştırılmış, onlar arasındaki benzerlikler, farklar ve ilişki durumu saptanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, AB Hukuku, Uluslararası Hukuk

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	ii
ÖZET.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AB HUKUKUNUN TARİHİ VE GELİŞİMİ

1.1. AB HUKUKUNUN KAYNAKLARI.....	4
1.1.1. Birincil Mevzuat.....	4
1.1.1.1. Kurucu Antlaşmalar.....	4
1.1.1.2. Paris Antlaşması - 1951.....	5
1.1.1.3. Roma Antlaşması - 1957.....	7
1.1.1.4. Ekler ve Protokoller.....	8
1.1.1.5. Katılma Antlaşmaları.....	11
1.1.1.6. Avrupa Tek Senedi - 1987.....	14
1.1.1.7. Maastricht Antlaşması - 1993.....	15
1.1.1.8. Amsterdam Antlaşması – 1999.....	18
1.1.1.9. Anayasa - 2004.....	20
1.1.2. İkincil Mevzuat.....	21
1.1.2.1. Tüzükler.....	21
1.1.2.2. Direktif.....	22
1.1.2.3. Kararlar.....	24
1.1.2.4. Tavsiye ve Görüşler.....	25
1.2. AB ORGANLARI.....	25
1.2.1. Avrupa Parlamentosu (Yasama Organı).....	25

1.2.2. Avrupa Konseyi (Karar Organı)	27
1.2.3. Avrupa Komisyonu (Yürütme Organı).....	28
1.2.4. Adalet Divanı (Anayasa Mahkemesi).....	29
1.2.5. Sayıştay (Denetleme Organı).....	31
1.2.6. Avrupa Yatırım Bankası (Fon Kullandırma).....	32
1.2.7. Avrupa Merkez Bankası (Para Politikaları).....	33
1.2.8. Danışma Kurulları.....	34
1.3. AB HUKUKUNUN TEMEL NİTELİKLERİ.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKUN TANIMI

2.1. ULUSLARARASI HUKUKUN OLUŞUMU.....	39
2.2. ULUSLARARASI HUKUK KAYNAKLARI	42
2.2.1. Bağlayıcı Kaynaklar	42
2.2.2. Yardımcı Kaynaklar.....	48
2.2.3. Diğer Olası Kaynaklar	50
2.3. ULUSLARARASI HUKUKTA MEVCUT DURUM.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK

ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN DURUMU

3.1. AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ FARKLAR.....	54
3.2. AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	55
3.3. ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB.....	58
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	68

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AP	Avrupa Parlamentosu
AK	Avrupa Konseyi
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BM	Birleşmiş Milletler
BK	Bölgeler Komitesi
AESK	Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EURO	AB`nin Tek Para Birimi (€)
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması)
UNESCO	United National Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
USAD	Uluslararası Sürekli Adalet Divanı

WTO

World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Avrupa Birliği Hukuku ile Uluslararası Hukuk Arasındaki İlişkiler adlı bu çalışmanın amacı bu iki hukuk düzenini kapsamlı şekilde araştırarak, onlar arasındaki benzer ve farklı alanları belirlemek, aynı zamanda bu ikisi arasındaki ilişki durumunu değerlendirmektir.

Çalışmanın birinci bölümü AB Hukukunun Tarihi ve Gelişimi adlanmaktadır. Bu bölümde AB Hukukunun kaynaklarından, yani birincil ve ikincil mevzuattan, AB organlarından, AB Hukukunun temel niteliklerinden bahs edilmektedir. AB hukukunun Birincil Mevzuatı dedikte, Toplulukların ve AB'nin kurulması hakkında Antlaşmalar, başka sözle AKÇT'yi kuran 1951 tarihli Paris Antlaşması, AET'i ve EURATOM'u kuran 1957 tarihli Roma Antlaşması ve AT'i (daha sonra AB) kuran 1992 tarihli Maastricht Antlaşması gibi kurucu antlaşmalar, aynı zamanda üye devletlerin kendi aralarındaki ve Toplulukla olan ilişkileri düzenleyen diğer antlaşmaları, örneğin 1986'da kabul edilen ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Avrupa Tek Senedi, 1997'de imzalanan ve 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Amsterdam Antlaşması, 2002'de çalışmalarına başlanan ve 29 Ekim 2004 tarihli halkoylaması ile kabul edilen AB Anayasası, bu antlaşmaların ekleri ve protokolleri gibi belgeler toplusu kast edilmektedir. Bunların yanısıra, AB genişleme süreci boyunca yeni üyelerin katılımı zamanı imzalanan anlaşmalar da Birincil Mevzuat içerisinde yer almaktadır. AB'nin en son genişlemesi ise 2013'de Hırvatistan'ın tam üyeliğe alınması ile gerçekleştirilmiştir. 2016'da İngiltere'de AB'den çıkma hakkında (Brexit) halkoylamasından sonra 2019'da kurumu terk etmesi bekleniyor. Böylece 1951 yılında 6 üyeden ibaret Avrupa Topluluğu gelişerek günümüzde 28 üyeye sahip olsa da, üye sayısının 2019'dan itibaren 27 olacağı beklenmektedir. İkincil

Mevzuat dedikte ise, tek taraflı tasarruflar olan tüzükler, direktifler, kararlar, görüşler ve çok taraflı tasarruflar olan konvansiyonlar ve diğer antlaşmalar grubu kast edilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde hem de AB organları olan AP gibi yasama organı, AK gibi karar organı, Avrupa Komisyonu gibi yürütme organı, ABAD gibi Anayasa mahkemesi, Sayıştay gibi denetim organı, AYB gibi fon kullandırma organı, AMB gibi AB genelinde para politikalarını işleyip hazırlayan organ, AESK ve BK gibi danışma kurulları araştırılmıştır. Birinci bölümde aynı zamanda AB hukukunun ulusal hukukla kıyasta üstünlüğü ve önceliği gibi özel nitelikleri ve AB organları arasındaki ilişkilerin niteliği gibi konular incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü Uluslararası Hukukun Tanımı adlanmaktadır. Bu bölümde uluslararası hukukun oluşumu, uluslararası hukukun kaynakları araştırılmış ve uluslararası hukukta mevcut durum değerlendirilmiştir. Uluslararası hukukun kaynakları bağlayıcı ve yardımcı kaynaklar olarak iki alt bölümde incelenmiştir. Bağlayıcı kaynaklar dedikte antlaşmalar, uluslararası örf ve adet (veya yapılageliş, teamül) ve hukuk genel ilkeleri, yardımcı kaynaklar dedikte ise, hem uluslararası hem de ulusal yargı organlarının kararları, hakemlik kararları, öğretiler ve çeşitli uzman yazarların görüşleri kabul edilmektedir. Bu bölümde diğer olası hukuk kaynakları olarak hakkaniyet ve nifset gibi yardımcı ve tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri gibi bağlayıcı hukuk kaynakları incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü AB Hukuku ile Uluslararası Hukuk Arasındaki İlişkilerin Durumu adlanmaktadır. Bu bölümde AB Hukuku ile uluslararası hukuk arasındaki farklar araştırılmış, bu iki hukuk düzeyi arasındaki ilişkiler incelenmiş ve son olarak uluslararası ticaret hukuku, uluslararası ticaret hukukunu oluşturan temel belgeler ve kurumlar,

örneğin Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), 1993 Urugvay Round (Turu) Görüşmeleri ve son olarak 1994 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (WTO) araştırılarak AB ticari politikalarının uygulanması zamanı bu kurumlar arasındaki ilişki durumu değerlendirilmiştir.

Çalışma zamanı konuyla ilgili çeşitli literatür taraması yapılmış ve özellikle de AB hukukunun temelini oluşturan birincil ve ikincil mevzuatta yer alan hukuk kaynaklarına ulaşılarak incelenme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB HUKUKUNUN TARİHİ VE GELİŞİMİ

1.1. AB HUKUKUNUN KAYNAKLARI

1.1.1. Birincil Mevzuat

1.1.1.1. Kurucu Antlaşmalar

Avrupa Birliği Hukuku, şu anda 28 ülkeden oluşan, 4.4 milyon kilometrekarelik bir arazide egemenlik alanı oluşturan, 1 Ocak 2017 itibariyle 511.8 milyon nüfusu olan Avrupa Birliği`nde uygulanmaktadır.

(https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_en;

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics)

[explained/index.php/Population_and_population_change_statistics](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics),

erişim tarihi: 08.02.2018)

Sürekli gelişmekte ve günümüz şartlarına uyum sağlamakta olan Avrupa Birliği müktesebatı 120 000 civarı sayfayı kapsamaktadır. Bu müktesebatın başlıca hukuki belgelerini oluşturan Avrupa Birliği kurucu antlaşmaları (TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011: 4), yani Birincil Hukuk kavramı içerisinde yer alan, Toplulukların ve AB`nin kurulması hakkında Antlaşmaları, yani Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu`nu (yani AKÇT) kuran 1951 tarihli Paris Antlaşması, Avrupa Ekonomik Topluluğu (yani AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu`nu (yani EURATOM) kuran 1957 tarihli Roma Antlaşması ve Avrupa Topluluğu`nu (yani AT, daha sonra ise Avrupa Birliği yani AB) kuran 1992 tarihli Maastricht Antlaşmasını kapsamaktadır (<https://www.ab.gov.tr/46106.html>, erişim tarihi: 08.02.2018). Birincil Hukuk kavramı ise, kurucu antlaşmaların yanısıra, üye devletlerin kendi aralarındaki ve Toplulukla olan ilişkileri düzenleyen diğer antlaşmaları, örneğin Amsterdam, Lizbon Antlaşmalarını, katılım antlaşmalarını, ekler, protokoller gibi devletlerarası nitelik taşıyan ve üye devletlerin

onayını gerektiren antlaşmaları içermektedir. Birincil Hukuk, AB üye devletlerinde uyruklu taşıyanlara veya burda ikamet edenlere doğrudan uygulanmaktadır (Demirbulak, 2011: 11).

AKÇT Antlaşması 50 yıllık süre için imzalandığı için 23 Temmuz 2002`de sona ermiştir. EURATOM ve AB Antlaşmaları ise, bazı değişikliklerle mevcudiyetlerini sürdürmektedirler. Kurucu Antlaşmalara çeşitli değişiklikler yapan belgeler aşağıdakilerdir (TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011: 6):

“Avrupa Tek Senedi” (1987)

“Amsterdam Antlaşması” (1999)

“Nice Antlaşması” (2003)

“Lizbon Antlaşması” (2009).

AB Hukuku`nun supra-national karakteri gereği, üye devletler yetkilerinin bir kısmını supra-national (ulus üstü) kurumlara devretmiştir. AB Hukuku, başka sözle Acquis Communautaire, tüm üye devletler arasında yorum birliğinin sağlanması amacıyla AB Adalet Divanının yorumu ve hukuk güvencesi altında kalmaktadır (Demirbulak, 2011: 9-10).

1.1.1.2. Paris Antlaşması - 1951

Avrupa bütünleşme sürecinin, yani Avrupa`daki devletleri barış için bir araya getirme düşüncesinin kökenleri 11. yüzyıla dayansa da, ilk kez bu alanda dönüşüm noktası II. Dünya Savaşından sonra olmuştur. Avrupa`daki devletler için bir korku olan Almanya`nın yeniden tehdit oluşturması ve Avrupa`yı savaşa sürüklemesinin karşısını almak, aynı zamanda Almanya`nın ekonomik ve askeri gücünü kontrol edebilmek için birlik şemsiyesine gereklilik duyuluyordu (Akşemsettinoglu, 2011: 3). Diğer yandan, savaştan hemen sonra Doğu Avrupa devletlerinin bir

çoğunda komünist yönetimlerin oluşturulması, özellikle 1948'de Çekoslovakya'nın komünist devrime uğraması, aynı yıl Berlin'in kuşatılarak Batılı güçlerin dışlanmak istemesi, Adenauer ve diğer Batılı politikacıların Avrupa'nı birleştirme çabalarının önemli nedenleri olmuştur (Özkan, 2003: 232). Başka sözle, özellikle 1950-1953 yıllarını kapsayan Kore Savaşının ardından gittikçe artan Sovyet ideolojik yayılmacılığı Avrupa devletlerini birleşmeye iten unsurlardan biri olmaktadır (Akşemsettinoglu, 2011: 4).

Avrupa Topluluğunun kurulması yönündeki ilk karar ve adım, Mayıs 1950 tarihinde Fransa'nın Dışişleri bakanı Robert Schuman tarafından alınmıştır. Schuman Planı esasında, yani Fransa önderliğinde bugün AB olarak tanınan yapıyı oluşturan üç temel Topluluktan ilki olan AKÇT, Belçika, Hollanda, İtalya, Lüksemburg, Fransa ve Federal Almanya (BENİLÜKS) gibi 6 ülke tarafından, 18 Nisan 1951'de Paris Antlaşmasının imzalanması ile kurulmuştur. Bu Antlaşma, kömür ve çelik sektörlerinde gümrük duvarlarının indirilmesini öngörüyordu.

AKÇT'nin asıl amacı ise aşağıdakilerdir:

- Avrupa'da güçler arasındaki ihtilafları ve özellikle, Fransa ve Almanya arasındaki anlaşmazlıkları çözmek,
- Savaş olasılığını ortadan kaldırmak,
- Fransa ve Almanya'nın sahip olduğu stratejik önemli kömür ve çelik gibi sektörleri ortak şekilde kontrol etmek (Tatoğlu, 2006: 13).

İngiltere, kurulacak birleşmenin denizaşırı ülkeleri de kapsayacak geniş kapsamlı şekilde kurulmasını istiyordu. Lakin bu istek kabul edilmediği için, İngiltere AKÇT üyesi olmadı (Özkan, 2003: 232).

100 maddeden oluşan Paris Antlaşması'nın ilk maddesine göre kurulacak olan AKÇT, madde 7'de belirlenen, aşağıdaki kurumlara sahip olucaktı: Yüksek Kurum (High Authority), Ortak Meclis (Common

Assembly), Özel Konsey (Special Council), Adalet Divanı (Court of Justice) (Treaty establishing the European Coal and Steel Community, 1951). Paris Antlaşması 25 Temmuz 1952 tarihinde yürürlüğe girmiş, 97. maddede de belirtildiği üzere 50 yıl yürürlükte kaldıktan sonra, 23 Temmuz 2002 yılında yürürlükten kalkmıştır (European Parliament, 2018a: 1).

1.1.1.3. Roma Antlaşması - 1957

AKÇT kurulduktan sonra, AB yolunda ekonomik bütünleşme gerçekleştirilmeden siyasi bütünleşmenin başarısız olacağı anlaşıldığı için, BENİLÜKS ülkeleri, 1955 yılında Belçika başkanlığında toplanarak, tek Avrupa inşasında yeni adımların atılması için çalışmalara başladılar. 1955`de Mesina`da, 1956`da Venedik`te bir araya gelen ülkeler, ortak pazar ve nükleer enerji alanlarında bir kurumun yaratılması kararları aldılar. AKÇT Danışma Komitesi tarafından 1956 yılında yayınlanan Spaak Raporunda iki alanda, yani nükleer enerji ve ortak bir pazarın oluşturulması alanlarında entegrasyon gerekliliği açıklandı. BENİLÜKS ülkeleri bu raporu olumlu karşılayarak, 25 Mart 1957 tarihinde İtalya`nın başkenti Roma şehrinde biraraya geldi ve Roma Antlaşmasını imzaladılar (Tatoğlu, 2006: 16). Mesine ve Venedik`te alınan kararlar somutlaştırılarak, Roma Antlaşması ile AET ve EURATOM kurulmuştur. Roma Antlaşması 1 Ocak 1958`den itibaren yürürlüğe girmiştir (Akçay, Argun ve Akman, 2011: 121).

248 maddeden oluşan bu Antlaşmanın 1. maddesi AET`in kurulmasını öngörüyordu. Antlaşmaya göre AET üye ülkeleri arasında ekonomik ve gümrük bariyerleri kaldırılmalı, üçüncü taraf ülkeler için ortak gümrük tarifleri ve ticari politikalar uygulanmalı, kişiler, hizmet ve kapitalin serbest hareketi için bariyerler kaldırılmalı, tarım ve taşıma

alanlarında ortak politikalar kabul olmalı, iş imkanlarının arttırılması için Avrupa Sosyal Fonu kurulmalı, ekonomik gelişmelere olanak tanımak ve kaynak sağlamak için Avrupa Yatırım Bankası kurulmalı, denizaşırı uluslarla ilişkiler geliştirilmeli idi. AET`in işleri şu kurumlar tarafından yürütülecekti: Meclis-Avrupa Parlamentosu (Assembly – European Parliament), Konsey (Council), Komisyon (Commission), Adalet Divanı (Court of Justice) (The Treaty of Rome., 1957).

Roma Antlaşması üzerine bir kaç önemli değişiklikler inşa edilmiş ve bu değişikliklerden biri, 1965 yılında imzalanarak 1 Temmuz 1967`de yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması olmuştur. Bu Antlaşma gereği, 6 kurucu ülke, AKÇT-AET-EURATOM`u tek bir Konsey ve Komisyon altında birleştirme kararı almıştır. 1978 yılında imzalanan Lüksemburg Antlaşması ile yapılan değişiklik gereği ise, topluluk bütçesinin, kendi kaynaklarıyla finanse edilmesi kararı alınmıştır. Diğer en önemli değişiklik ise 1986 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi`dir (Akçay Y, Argun ve Akman, 2011: 122).

1.1.1.4. Ekler ve Protokoller

AB Hukukunun birincil kaynakları sırasında kurucu antlaşmaların (AKÇT, EURATOM, AET ve bir yönüyle Maastricht Antlaşması), tadil antlaşmalarının (Füzyon, Bütçe Antlaşmaları, Parlamento Seçim Senedi, Tek Avrupa Senedi, Amsterdam, Nice, Lizbon Antlaşmaları) yanısıra katılım antlaşmaları ve ekler de yer almaktadır. Ekler ve bunların eklerinde yer alan protokoller, deklarasyonlar, birincil mevzuat antlaşmalarına aitse, AB Hukukunun birincil kaynakları olarak nitelendirilmektedir (Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku Seçmeli Ders Notları, 2012: 56).

Ek ve protokoller, kurucu antlaşmaları, katılım antlaşmaları ve diğer birincil AB Hukuku kaynaklarına aittirse bu, birincil AB düzenlemeleri; tüzükler, kararlar, direktifler, gibi ikincil kaynaklara aittirse bu ikincil AB düzenlemelerini oluşturmaktadır. AB mevzuatı içerisinde yer alan düzenlemelerin grupları, türleri ve onların Türkçe karşılıkları aşağıdakilerdir

Tablo 1. AB Düzenlemelerinin Üst Grupları (İngilizce) ve Karşılıkları (Türkçe)

Act	Tasarruf
Legislative act	Yasama tasarrufu
Non-legislative act	Yasama dışı tasarruf
Legal act	Hukuki tasarruf
Preparatory act	Hazırlık tasarrufu
...delegated...,ex., Commission Delegated Regulation	Yetki devrine dayanan ... örn. Yetki Devrine Dayanan Komisyon Tüzüğü
Instrument	Hukuki araç/hukuki belge
Regulatory act	Düzenleyici tasarruf
Implementing act	Uygulama tasarrufu

Tablo 2. AB Düzenlemelerinin Türleri (İngilizce) ve Karşılıkları (Türkçe)

Regulation	Tüzük
Implementing regulation	Uygulama tüzüğü
Declaration	Bildiri
Directive	Direktif
Implementing directive	Uygulama direktifi
Decision	Karar
Implementing decision	Uygulama kararı
Framework decision	Çerçeve karar
Opinion	Görüş
Recommendation	Tavsiye
Joint action	Ortak eylem
Communication	Bilgilendirme

Communique	Tebliğ
Resolution	İlke kararı
Proposal	Öneri
Legal notice	Yasal uyarı
Jurisdictional notice	Yetki bildirimi
Conclusion	Sonuç
Notice	Duyuru/bildirim

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2017: 7-8.

AB birincil hukukunu oluşturan antlaşmalara ekli Ek ve Protokollere örnek olarak, AKÇT`yi kuran Paris Antlaşmasının 3 tane Ekini göstermek olur. Ek-1`de “Kömür” ve “Çelik” ifadelerinin açıklamaları verilmiş ve bura hangi hammaddelerin dahil olduğu gösterilmiştir. Ek-2`de Antlaşma maddelerinin demir hurdaya (ferrous scrap) da ait olacağı ifade edilmiş, lakin bu zaman herhangi maddenin uygulanmasının özel şartları gösterilmiştir. Ek-3`de ise, özel çelik ve yüksek karbonatlı çelik gibi hammaddenin kullanımı için Antlaşma maddelerinin hangi şartlar altında uygulanacağı gösterilmiştir.

Paris Antlaşmasının “Protocol on the Privileges and Immunities of the Community” adlanan birinci ek Protokolü, Antlaşmanın 76. maddesine dayanarak, üye devletlerin arazilerinin sınırları içerisinde AKÇT`nin faaliyeti ve görevlerinin yerine getirilmesi zamanı sahip olacağı ayrıcalıkları ve dokunulmazlıklarını gösteren 16 maddeden oluşmaktadır.

Paris Antlaşmasının “Protocol on the Status of the Court of Justice” adlanan ikinci ek Protokolü ise, Antlaşmanın 45. maddesine dayanarak, kurulacak Adalet Divanının statüsünü belirleyecek 45 maddeden oluşmaktadır.

Paris Antlaşmasının “Protocol on Relations With the Council of Europe” adlanan üçüncü Ek Protokolü, AKÇT ve AK, özellikle de iki kurumun Meclisleri arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesini ifade eden 6 maddeden oluşmaktadır.

Paris Antlaşmasınının “Convention on the Transitional Provisions” adlanan ek düzenlemesi ise, Antlaşmanın uygulanması, Topluluk ve üçüncü taraf ülkelerle ilişkiler ve genel koruma önlemleri adlanan 3 hisseden ve genel olarak 31 maddeden ibarettir (Treaty Establishing The European Coal and Steel Community and Annexes I.- III., 1951).

AKÇT Antlaşmasınının 2002`de yürürlükten kalktığı bilinmektedir. AB Antlaşması ve AB`nin Faaliyeti Hakkında Antlaşmalara eklenen 37. Protokole göre, AKÇT`nin çözünmesi zamanı sahip olduğu mal varlıklarının AB üyelerinin kömür ve çelik endüstrisi alanlarında gerçekleştirecekleri projelere mali yardım amaçlı kurulacak Kömür ve Çelik Araştırma Fonuna verilmesi öngörülmüştür (Novak, 2018: 2-3).

1.1.1.5. Katılma Antlaşmaları

AB genişlemenin ilk dalgası, aşaması, 6 kurucu devlete İngiltere (daha doğrusu Birleşik Krallık), İrlanda ve Danimarka`nın 1973 yılında katılmasıyla Kuzeye doğru oldu. İngiltere`nin fazla sayıda sömürsünün olması gibi ekonomik ve ABD gibi müttefikinin olması gibi siyasi nedenlerle, AB bütünleşme sürecinin ilk başlarında katılmak istememiş ve böylesine bir yapıya gerek duymamıştır. Fakat kısa süre sonra, özellikle sömürülerinin elinden çıktığı, ABD ile ilişkilerinin sembolik hale gelmesi, Süveyş krizi ve ABD`den destek alamaması, ABD`ye her zaman sırtını dayayabilmeyeceğini anlaması gibi nedenlerle İngiltere`nin fikri değişti ve Avrupa Topluluğuna katılmak için başvurdu (Avrupa

Birliği Kurumsal Hukuku Seçmeli Ders Notları, 2012: 3-4). Lakin bu ve 1967`de yapılan ikinci başvuru Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle`nin karşı çıkmasıyla reddedildi. Fransa`nın böylesine tavrının nedeni, İngiltere Topluluğa girerse, Fransa`nın egemenliğini ve lider konumunu kaybetme korkusu idi. Lakin De Gaulle 1969`da iktidardan ayrıldıktan sonra seçimleri kazanan George Pompidou İngiltere`nin Avrupa Topluluklarına katılım müzakerelerin başlatmıştır. İngiltere üçüncü kez başvuru yaptı ve 1972 yılında Topluluğa katılım antlaşmasını imzaladı. İrlanda, Danimarka ve Norveç ile de benzer antlaşmalar imzalanarak Avrupa Topluluklarının üye sayısı 6`dan 10`a yükselse de, Norveç`te 1972 yılında yapılan halkoylaması ile katılım reddedildi. Böylece 1 Ocak 1973`te yürürlüğe giren katılım Antlaşmaları ile İngiltere, İrlanda ve Danimarka AT üyeleri oldular (Tatoğlu, 2006: 57-59).

Genişleme dalgasının ikinci ve üçüncü aşamaları 1981`de Yunanistan ve 1986`da İspanya ve Portekiz`in katılımıyla gerçekleşti. Bu ülkelerin ortak özellikleri olarak Akdeniz ülkeleri olmaları, demokrasilerinin taze olması, her üçünde de darbe geleneği olması (örneğin, Yunanistan`da Albaylar Cuntası; Portekiz`de Salazar diktatörlüğü, İspanya`da Franko diktatörlüğü ve hepsinin 1970`lerin ortalarında yıkılması) aynı zamanda ekonomik açıdan AB ülkelerinden geride olmalarıydı. Yunanistan daha 1959`da AET üyeliği için başvurmuş ve 1961`de, 22 yıl sonra tüm üyeliği öngören bir Ortaklık Antlaşması imzalamışsa da, 1967 darbesi ile ilişkiler durdurulmuş ve yalnız 1974`de Albaylar Cuntası`nın iktidardan düşmesi, üyeliği hızlandırmış ve son olarak 28 Mayıs 1979`da Atina`da Yunanistan`ın tüm üyeliği ile ilgili Katılım Antlaşması imzalanmış, 1 Ocak 1981 tarihinden itibaren ise yürürlüğe girmiştir (Tatoğlu, 2006: 60-61). İspanya, 12 Haziran 1985 tarihinde Madrid`te, Portekiz ise, aynı tarihte

Lizbon`da imzalanan Katılım Antlaşmaları ile, 1 Ocak 1986 tarihinden itibaren Avrupa Topluluğunun tam üyesi olmuştur (Tatoğlu, 2006: 62-63).

Genişleme dalgasının dördüncü aşaması, 1995 yılında Finlandiya, İsveç ve Avusturya`nın katılmasıyla, Kuzeye doğru gerçekleştirildi. Bu ülkelerin gelişme ve demokratik açıdan bir sıkıntıları olmasa da, Sovyet baskısından çekinerek, Batı ve Doğu bloğu ülkeleri arasında Soğuk Savaş`ın bitmesini beklemişlerdi (Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku Seçmeli Ders Notları, 2012: 4). Maastricht Antlaşmasının imzalanmasından sonra AP 4 Mayıs 1994 tarihinde aldığı kararla Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Norveç`in katılımı için kapı açmıştır. 24-25 Haziran 1994 tarihinde gerçekleştirilen Korfu Zirvesi`nde 4 ülkenin Katılım Antlaşması imzalanmıştır. Lakin, Norveç yine katılımı reddetmiş, diğer 3 ülke ise halkoylaması ile katılımı kabul etmiş ve 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren AB tüm üyesi olmuştur (Tatoğlu, 2006: 64-65).

Genişleme dalgasının beşinci aşaması 2004`de Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Estonya, Slovenya, Slovakya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin ve 2007`de Romanya ve Bulgaristan`ın katılım antlaşmaları imzalamasıyla gerçekleştirilmiştir. Malta ve Kıbrıs istisna bu ülkelerin hepsi eski Sovyet Bloğu ülkeleridir. AB tarafından bu ülkelere uygulanan genişleme “koşulluluk” veya “koşullu genişleme” adlanmaktadır (Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku Seçmeli Ders Notları: 2012: 5). Ülkelerin nitelik ve nicelikleri, aynı zamanda AB bütünleşmesinin derinliği açısından daha önceki genişlemelerden çok farklı olan bu genişleme dalgası, hem AB, hem de aday ülkeler açısından oldukça sancılı geçmiştir. AB yapısı ve karar alma mekanizması yeniden düzenlenmiş, üye ülkeler ise üyelik için

gereken Kopenhag kriterlerine uyabilme, özellikle yolsuzlukla mücadele açısından toplumsal yaşamın neredeyse her bir alanını yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır. AB katılım müzakerelerinin sürdürüldüğü aday ülkeler olarak Türkiye, İzlanda, Makedonya, Karadağ, potansiyel aday ülkeler olarak ise, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Sırbistan ve Kosovo gibi ülkeler belirlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 2001: 37-38).

1 Haziran 2000 tarihinde gerçekleştirilen Feira Zirve`sinde Balkan ülkelerinin Avrupa Birliğine potansiyel adaylıkları onaylanmış ve Yugoslavya`nın dağılmasından sonra 2001 yılında Hırvatistan, AB ile İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalamış, 2003`de ise üyelik başvurusu yapmıştır. Üyelik müzakerelerine Türkiye ile birlikte 2005 yılında başlayan Hırvatistan, 1 Temmuz 2013`te AB üyeliğine tam şekilde kabul olarak en son altıncı genişlemeyi gerçekleştirmiştir (Karluk, 2014: 3-4).

Böylece, günümüzde AB`nin tam 27+1 üyesi vardır. Şöyle ki, 23 Haziran 2016 tarihinde İngiltere`de gerçekleştirilen halkoylamasında ülkenin AB`den çıkması sürecinin (Brexit) başlanması ve 2019`da tamamlanması gereği, AB`nin üye ülke sayısı 27`e inebilir (Cremade T. Ve Petr, 2017: 5). Lizbon Antlaşmasıyla getirilen bu hakkın halkoylaması kararı doğrultusunda uygulanabilmesi için AB ile İngiltere (Birleşik Krallık) arasında en az 2 yıl sürecek müzakerelerden sonra AB ilk kez bir üyesini kaybederek coğrafi anlamda küçülmesi söz konusu olabilecek (Denk, 2016: 121).

1.1.1.6. Avrupa Tek Senedi - 1987

Avrupa Toplulukları üyelerinin iç ticarete tüm tarifleri ve diğer kısıtlamaları kaldırması, ortak dış tariflerin belirlenmesi ve tüm üretim faktörlerinin, yani emek, sermaye, ürün ve hizmetin serbest dolaşımının

sağlanması için “Ortak Pazar” oluşturulması gereksinimi yaranmıştı. Tüm fiziksel, teknik ve mali sınırların ve engellerin kalkmasıyla ise “Tek/İç Pazar” söz konusu olmaktadır. 1986`da kabul edilen Avrupa Tek Senediyle Avrupa genelinde bütünleşme sürecinin bu aşamasına geçilmiş ve iç pazarın tamamlanması yolunda ciddi adımlar atılmıştır (Denk, 2016: 67). Avrupa Tek Senedi 1 Temmuz 1987`de yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Tek Senedi ile Avrupa ülkeleri, daha önce imzalanan üç Avrupa Topluluğu Antlaşmalarını geniş bir biçimde değiştirmiş, üye ülkeler arasında ortak dış politikanın yürütülmesini gerçekleştirmiş ve tamamen serbest bir pazar yaratılması için bütün engelleri ve sınırları kaldırmışlar. Senedin başlangıç bölümünde ulaşılmaması öngörülen genel hedef olarak AB`nin kurulması hedefi belirlenmiş, 1992`ye kadar tek bir pazarın oluşturulmasına ilişkin ayrıntılı hukuki çerçeve yaratılmış, bu çerçevenin korunması, araştırma, teknoloji alanlarında daha sıkı işbirliğinin sağlanması için politikalar ortaya konmuş ve ortak dış politika oluşturulması hedeflenmiştir (Borchardt, 1995: 9). Bunu takip eden yıllarda ise Maastricht Antlaşması ile AB kurulmuştur.

Böylece, Avrupa Topluluğunun amaçları Avrupa Tek Senedi ile genişletilmiş, özellikle gümrük ve ortak pazarın tam olarak gerçekleştirilmesi yolundaki fiziki, teknik, yönetsel ve mali engellerin ortadan kaldırılması ve iç pazar kurulması için önemli adımlar atılmıştır. 1993 yılında ise Tek Pazar aşamasına geçilerek ekonomik bütünleşme süreci tamamlanmıştır (Özkan, 2003: 233).

1.1.1.7. Maastricht Antlaşması - 1993

Avrupa Hukuku içerisinde yeralan ve dördüncü kurucu antlaşma olarak değerlendirilen Maastricht Antlaşması, daha önceki AKÇT, AET

ve EURATOM gibi kurucu antlaşmaları sağlam temellere oturarak, AB`ni kuran antlaşma olması nedeniyle daha büyük önem taşımaktadır. AB`nin geliştirilmesi konusunda en önemli unsurlar olarak 1984 yılında Altiero Spinelli`nin girişimiyle AP tarafından kabul edilen Avrupa Birliği Projesi, aynı zamanda Başkan Delors`un önderliğindeki “Topluluklar Komisyonu” değerlendirilebilir (Bozkurt, 1993: 9-10).

Maastricht Antlaşması, 10 Şubat 1991 tarihinde kabul etmiş ve 7 Şubat 1992 tarihinde AB üye ülkelerinin Dışişleri ve Maliye Bakanları tarafından imzalanmış ve son olarak 1 Kasım 1993`de yürürlüğe girmiştir.

Antlaşma metni Paris ve Roma Antlaşmaları`nın mevcut hükümlerine yapılan değişiklikleri ve diğer yeni bölüm vü hükümleri içermekte, 7 Başlık altında toplanan A-S (İngiliz Alfabetik sırasına uygun şekilde) maddelerinden, 17 Protokolden (Protocols) ve 33 Bildiriden (Declaration) oluşmaktadır.

Antlaşma metninde yer alan başlıklar aşağıdakilerdir:

I. Başlık – A-F maddeleri; bu 6 maddede antlaşmanın bir tür özeti ve genel hükümler yer almakta, AB`nin Avrupa Toplulukları üzerine kurulacağı tek paraya kavuşacak ekonomik ve parasal birlik ve sosyal gelişimin sağlanacağı, ortak savunma ve dış politika, AB yurttaşlığı, içişlerinde işbirliği sağlanacağı bildirilmiştir. Burda yer alan D maddesine göre kurulacak olan AK`de üye devletlerin hükümet başkanları ve cumhurbaşkanları en az yılda iki kere toplanarak AP`ya belirli konularda raporlar vericektir. AP, AK ve ABAD, AB genelinde iktidarın güç bölgesünü gerçekleştirecektir.

II. Başlık – G maddesi, 86 fıkra; AET Antlaşmasını yeniden düzenleyerek, “Avrupa Ekonomik Topluluğu” yerine “Avrupa Topluluğu” kelimesinin kullanılmasını öngörmektedir.

III. Başlık – H maddesi, 21 fıkra; AKÇT Antlaşmasını yeniden düzenlemektedir.

IV. Başlık – I maddesi, 29 fıkra; EURATOM Antlaşmasını yeniden düzenlemektedir.

V. Başlık – J maddeleri (J1-J11); 11 madde ile ortak dış ve güvenlik politikası gibi alanlarda işbirliği düzenlenmektedir.

VI. Başlık – K maddeleri (K1-K9); 9 madde ile adalet ve iç işleri alanların işbirliği düzenlenmektedir.

VII. Başlık – L-S maddeleri; 8 maddede son hükümler yer almakta, R maddesinde ise Antlaşmanın 1 Ocak 1993`te yürürlüğe gireceği ifade edilmektedir.

Antlaşmadaki Protokoller aşağıdakilerdir:

1. Danimarka`da mülk edinimi hakkında Protokol; 2. Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın 119. maddesi ile ilgili Protokol; 3. Merkez Bankaların Avrupa Sistemi ve Avrupa Merkez Bankasının statüsü hakkında Protokol; 4. Avrupa Para Enstitüsü`nün statüsü hakkında Protokol; 5. Aşırı afluk prosedürü hakkında Protokol; 6. Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın 109j maddesinde ifade edilen yakınlaşma kriterleri hakkında Protokol; 7. Avrupa Topluluklarının ayrıcalık ve dokunulmazlıklarını hakkında bildiri düzenleyen Protokol; 8. Danimarka hakkında Protokol; 9. Portekiz hakkında Protokol; 10. İktisadi ve para birliğinin üçüncü aşamasına geçit hakkında Protokol; 11. Birleşik Krallıkla ilgili belirli maddeler hakkında Protokol; 12. Danimarka ile ilgili belirli maddeler hakkında Protokol; 13. Fransa hakkında Protokol; 14. Sosyal Politika hakkında Protokol ve Avrupa Topluluğunun tüm üyeleri arasında, Birleşik Krallık istisna, anlaşılmış sosyal politika hakkında antlaşma Protokolü (2 Protokol birleştirilmiş şekilde); 15. Ekonomik ve sosyal birleşme hakkında Protokol; 16. AESK

ve BK hakkında Protokol; 17. AB Antlaşması ve Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalara eklenmiş Protokol.

Konferansta üzerinde anlaşmaya varıldığı gibi, ismi geçen ilk 16 Protokol Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmaya, son 17. Protokol ise Avrupa Birliği`ni kuran Antlaşmaya eklenmiştir.

Antlaşmada yer verilen 33 Bildiri ise genel olarak sivil koruma, enerji turizm hakkında, Avrupa Topluluğunu kuran Antlaşmanın belirli başlık ve maddeleri hakkında, Parlamentolar Konferansı hakkında, Topluluk Tasarruflarının hiyerarşisi hakkında, bilgi erişimi, Topluluk hukukunun uygulanması, Auditorlar Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komite, hayırsever organizasyonların kuruluşu, hayvanların korunması, ordak dış ve güvenlik politikalarının oluşturulmasının pratiği hakkında, bu zaman kullanılacak diller, polis işbirliği, mülteciler ve diğer konular hakkındadır (Treaty on European Union, 1992).

Maastricht Antlaşması ile Avrupa`da siyasi işbirliği, ortak dış ve savunma politikaları için bir birlik mekanizmaları kurulmaya başlanmıştır.

1.1.1.8. Amsterdam Antlaşması – 1999

AB`nin Tek Pazar projesi ve siyasal hedeflerini gerçekleştirme yolundaki ilerleyişi diğer devletleri de üye olma konusunda motive etmiştir. Diğer ülkeler için, bir organizasyonun dışarısında kalarak ona uyum sağlamaya çalışmaktansa, içeride yer alarak sistemin biçimlendirilmesinde rol almak daha cazip görünmüştür (Borchardt, 1995: 20).

AB`ye yeni üyelerin katılmasıyla coğrafi sınırları sürekli geliştiği ve yeni düzenlemeler gerektirdiği için, AB Devlet ve Hükümet Başkanları 16-17 Haziran 1997`de Hollanda`nın başkenti Amsterdam

şehrinde toplanarak Birliğin iç bütünleşmesine ilişkin önemli kararlar almışlar. Amsterdam Zirvesi, AB'nin genişleme sürecinin başlaması ve 1 Ocak 1999'da AB para birimi EURO uygulamasına geçmesinin teyit edilmesi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. AB liderleri tarafından 2 Ekim 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, istihdam ve yurttaş haklarının geliştirilmesi ve güvence altına alınması, serbest dolaşım özgürlüğünün sağlanması ve engellerin kaldırılması, AB'nin uluslararası ilişkilerde daha etkin kuruma dönüştürülmesi ve yeni katılımlar öncesi kurumun işlevinin güçlendirilmesi gibi temel hedefleri öngörmüştür (Erdoğan, 2008: 347).

Amsterdam Antlaşması 3 hisseden ve 15 maddeden oluşmaktadır. Bunun yanısıra 1 Ek, 4 grup (A, B, C ve D) Protokoller, Yekun Tasarruf (Final Act), Amsterdam Konferansı zamanı kabul edilen 51 Bildiri (Declaration) ve Konferans tarafından nota alınan konular üzere 8 Bildiri'den ibarettir. Kabul edilen Bildirilerden biri AB'de ölüm cezasının kaldırılması ile ilgilidir. Daha bir önemli Bildiri ise, Schengen Müktesebatı'nın Amsterdam Antlaşması'nın maddeleri gereği, AB çerçevesine yerleştirilmesi ile ilgilidir ("Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union", 1997).

Nitekim, Amsterdam Antlaşması AB genişlemesi konusunda temel kurumsal mekanizmaların oluşturulması açısından bekleneni veremese de, ortak karar mekanizmasının daha kolay işlemesi için bazı önemli değişiklikler getirmiştir. Örneğin, AP ve AK'nin Uzlaşma Komitesi'nde üzerinde anlaşmaya varılamayan konuların üçüncü kez Parlamento önüne getirilmesi uygulamasından vazgeçilmiştir. Tek Para Sistemi dışında tüm diğer işbirliği alanlarında ortak karar alma mekanizması geliştirilmiştir. Halk sağlığı, şeffaflık, veri güvenliği,

istihdam yaratma, fırsat eşitliği gibi konular da ortak karar alma mekanizmaları alanına girmiştir. Antlaşmaya yeni madde ile eklenen diğer konular ise serbest dolaşım, sığınma ve göç kanunları ile ilgili düzenlemeler olmuştur. Amsterdam Antlaşmasının eksiklerini tamamlamaya çalışan yeni Hükümetlerarası Konferans 2000 yılında toplanmış ve sonuç olarak ise Nice Antlaşması imzalanmıştır (Amestardam Anlaşması, 1997).

1.1.1.9. Anayasa - 2004

Hukuksal açıdan Anayasa kavramı genel olarak devletin kuruluşunun, örgütlenişinin, yönetim şeklinin, genel insan hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesinin kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Avrupa`da bütünleşme süreci içerisinde olduğundan doğal olarak Anayasallaşma sürecine de girmiştir. AB farklı ülkeleri ve kültürleri barındırdığı gibi farklı hukuk sistemlerine de sahip olmaktadır. Avrupa bütünleşmesinin derinleşmesine pararel olarak ulusal hukukun üzerinde bir ortak Anayasa`ya ihtiyaç yaranmıştır. Böylece, ulusal yetkiler devam etse de, bu yetkilerin AB Hukuku`nun usul ve kararlarının sınırları çerçevesinde kullanılabileceği bir AB Anayasası oluşturulmuştur (Arsava, 2002: 31-32).

Avrupa bütünleşmesinin hukuksal bir metine dayandırılması Avrupa bütünleşmesi kadar eski bir fikir olsa da, AB Anayasasının oluşturulması 21. yüzyılın başlarında gündeme gelmiştir. Nice Zirvesinde (Aralık, 2000), AB geleceği üzerinde daha derin bir tartışma başlatılmış, kurucu antlaşmaların daha iyi gözden geçirilmesi için anlaşmaya varılmış, Nice Antlaşmasına eklenmiş No: 23 deklarasyonda ise, bunun için 3 aşamalı bir süreç öngörülmüştür. İlk aşama için öngörülen 15 Aralık 2001 tarihli Belçika`da gerçekleştirilen Laeken

Zirvesi`nde AB Geleceğine İlişkin Deklarasyon kabul edilmiş ve bu deklarasyonla AB`nin daha demokratik, etkin ve saydam bir kuruluş olması için bir Anayasa hazırlanması kararı sunulmuştur. Böylece, Nice Antlaşmasıyla AB Anayasasının oluşum çalışmaları başlamıştır. Burada alınan kararlardan biri de AB Anayasasının hazırlanması için bir Kurultay oluşturulması ile ilgilidir. 105 üyeli bir yapıya sahip Kurultayın başına Fransa`nın eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d`Estaing getirilmiştir (Tezcan, 2004: 231-232). Kurum Anayasasının daha geniş bir toplum tarafından tartışmaya açılması için sivil toplum kuruluşları için bir forum açılmasını da öngörmüştür. 28 Şubat 2002 tarihinde çalışmalarına başlayan Kurultay tarafından hazırlanan Anayasa Taslağı ile ilgili 17-18 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirilen Brüksel Zirvesinde nihai mutabakat yapılmıştır. Anayasa, bazı değişikliklerle 29 Ekim 2004 tarihinde Roma`da imzalanmış ve birçok ülkelerde gerçekleştirilen halkoylaması (referendum) sonrası kabul edilmiştir. (Tezcan, 2004: 240-257).

1.1.2. İkincil Mevzuat

1.1.2.1. Tüzükler

AB Hukukunun ikincil mevzuatında yer alan kaynaklar aşağıdakilerdir:

- Tek taraflı tasarruflar (unilateral acts): bunlar kendiliğinde iki yere bölünmektedir:

- AB İşleyişi Hakkında Antlaşmanın 288. maddesinde yer alan: regulations (tüzükler), directives (direktifler), decisions (kararlar), opinions (görüşler), recommendations (tavsiyeler);

- AB İşleyişi Hakkında Antlaşmanın 288. maddesinde yer almayan: tüzükler, direktifler, kararlar, görüşler, tavsiyeler.

• Konvansiyonlar ve Antlaşmalar grubu: bunlar da kendiliğinde üç yere bölünmektedir:

- AB tarafından imzalanan uluslararası antlaşmalar veya AB`e girmeyen diğer devletlerle imzalanan antlaşmalar;

- Üye devletler arasındaki ikitaraflı antlaşmalar;

- Enstitüsülerarası, örneği AB Enstitüsüleri arasındaki antlaşmalar (Sources of European Law, Access to European Union Law, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114534&from=EN>, 2018).

Tüm üye devletlerdeki AB Hukukunun uyumsal şekilde tek bir uygulamasını sağlamak amacı taşıyan tüzükler (regulations) genel uygulamaya ve bütünüyle bağlayıcı karaktere sahiptirler, genel olarak tüm üye devletlerde doğrudan uygulanabilirler. AB Hukukuna göre, Birlik kurumları, üye devletler ve özel kişiler tüzüklere tamamen uymalıdır. Tüzükler, transfer edici bir ulusal yasama işlemine gerek olmadan tüm üye devletlerde doğrudan yürürlüğe girmektedirler. Tüzükler belirtilen tarihte veya tarih belirtilmemişse, AB Resmi Gazetesinde yayınlanmasını takip eden 20. günde yürürlüğe girdiği gibi ulusal yasal düzenlerinin bir parçası haline dönüşmekte ve Birliğin temel hükümleriyle bağdaşmayan ulusal yasa kurallarının uygulanmasını önlemektedir (European Parliament, 2018: 2).

1.1.2.2. Direktif

Direktifler (directives) bir, birden fazla veya tüm üye devletlere yönetilebilmekte ve yönetildikleri üye devletler için bağlayıcı karaktere sahip olmaktadır. Direktiflerde yeralan hükümlerin üye devletlerin vatandaşlarına uygulanabilir olmasını sağlamak için, ulusal yasama organları tarafından transfer işlemi, bir aktarma yapılmakta ve böylece,

direktifte öngörülen amaçlar iç hukuk işlemi ile benimsenmektedir. Direktiflerin iç hukuk sistemine aktarıldığı zaman vatandaşlar yasama işlemi tarafından hak kazanmakta veya hukuka bağlanmaktadır. Üye devletler, belirli ulusal koşulları dikkate alarak, direktifleri iç hukuka aktarırken takdir yetkisine sahiptirler. AB Anayasasının 4/3 maddesinde öngörüldüğü gibi, üye devletler tarafından direktiflerin iç hukuka aktarılması zamanı, AB Hukukunun etkisini sağlayacak şekilde, samimi işbirliği ilkesine dayanarak, en iyi ulusal formlar seçilmelidir. Direktifler belirlenen süreç içerisinde iç hukuka aktarıldıktan sonra yasal kesinlik ve açıklık gereksinimlerini yerine getirmeli, yani direktiften doğan haklara vatandaşların istinad edebilecekleri bir pozisyona sahip olmalıdır. Direktiflerin bir sonucu olarak yapılacak olan düzenlemeler, daha sonra direktif ile öngörülen amaçlara aykırı bir şekilde değiştirilemez. Direktifler genel bir kural olarak doğrudan uygulanamasa da, AB Adalet Divanı tarafından ileri sürülen bazı koşullar altında bir direktifin özel hükmü istisnai olarak bazı devletler tarafından aktarma işlemi olmadan doğrudan uygulanabilir: aktarım süresinin dolmuş ve direktiflerin aktarılmamış durumda olması koşulu, direktifin hükümlerinin zorunlu ve yeteri kadar açık ve kesin olması koşulu ve direktifin hükümlerinin bireyler üzerinde belirli hakları tanıması koşulu. Bu koşulların gerçek olduğu durumlarda bireyler, devlet yetkisini taşıyan tüm kurumlara karşı bu direktif hükümlerine başvurabilirler. Bu, Antlaşma hükümlerinin ihlalinin karşısını almak ve bireyleri devlet kurumlarına karşı korumak amacı taşımaktadır. Diğer yandan bireyler, diğer bireylerle ilişkilerde aktarılmamış direktifin hukuki etkililiğine tam olarak başvuramazlar, örneğin C-91/92, ECR, Faccini Dori Davası. Lakin söz konusu hükümler bireyler üzerinde herhangi bir hakkın sağlanması amacı taşımasa da, yalnız birinci ve ikinci koşulların varlığında da, üye devlet tarafından

aktarılmamış direktif Divan`ın istikrarlı içtihatı ile uyum içerisinde olmalıdır. C-6/90 ve C-9/90 Francovich Davasına göre, bir vatandaş üye devletten AB Hukukuna uymadığı için tanzimat talep etme hakkına sahiptir. Bu durum uygun şekilde ve zamanda aktarılmayan direktifler konusunda şu koşullarda geçerlidir: direktif bireyler için belirli hakları öngörmüşse, bireyin haklarının temeli direktifle belirlenmişse veya direktifi aktarma yükümlülüğünü ihlal etmekle bireyin belirli zarar uğraması arasında nedensel bir ilişki varsa. Üye devlet tarafından yapılan ihlal, sorumluluğun gösterilmesi amacıyla (European Parliament, 2018: 3).

1.1.2.3. Kararlar

Kararlar tamamen bağlayıcı karaktere sahipler. Kararlar kimlere, yani üye devletlere, tüzel veya özel kişilere yöneltilmişse onlar için bağlayıcı olmaktadır. Kararlar, yönetildikleri kişiler arasında var olan aktüel durumları karşılıklı bir şekilde düzenleme amacı taşırlar. Direktiflerde olduğu gibi, karar da kişilerin lehinde pozisyon almakta ve üye devletler için yükümlülükler getirebilmektedir. Direktiflerde olduğu gibi kararların aktarılması zamanı bireylerin hak iddia edebilmesi için zemin oluşur. Direktif önkoşullarıyla aynı şekilde kararla da aktarılmadan doğrudan uygulanabilir olabilir (European Parliament, 2018: 3).

AK tarafından kabul edilen karara örnek olarak Goldman Sachs/Riverstone Investment/Lucid Energy Group II arasındaki M.8800 Davası ile ilgili 7 Şubat 2018 tarihinde kabul edilen C(2018) 840 kararı gösterilebilir. Bu karar AK Tüzüğü'nün 6(1)(b) maddesine ve Avrupa Ekonomik Alanı (European Economic Area) Antlaşmasınının 57. maddesine uygun şekilde kabul edilmiştir. Kararda ismi geçen firmaların

faaliyet alanı gösterilmiş ve ilk iki firmanın üçüncü firmanın hisselerini satınalarak Avrupa Ekonomik Alanında faaliyet göstermek istemesinde bir sakınca bulunmadığı hakkında kararı bildirilmiştir (European Commission, 07.02.2018).

1.1.2.4. Tavsiye ve Görüşler

Tavsiye ve görüşler herhangi bağlayıcı karaktere sahip olmamakta ve yöneldikleri kişiler için hiç bir hak veya yükümlülük doğurmaz. Sadece AB hukuku içeriğinin yorumlanması ile ilgili olarak tavsiye ve görüşlere başvurulabilir (European Parliament, 2018: 4).

Tavsiyelere örnek olarak Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından 10 Eylül 1982 tarihinde verilen Konsey tüzüğü hakkında tavsiyelere bakılabilir. Tavsiyelerden biri AET ve Türkiye arasında, 1 Kasım 1982 ve 31 Ekim 1983 tarihleri arasında geçerli olacak ve Türkiye`de üretilen zeytin yağının Topluluğa ihracı zamanı ilave miktarın vergilendirme ile sabitlenmesi hakkında antlaşmanın imzalanması ile bağlı olmuştur. Benzer tavsiyeler benzer antlaşmaların diğer devletlerle, örneğin Fas, Cezayir, Tunus, vd. ile imzalanması için de verilmiştir (Commission of the European Communities, 10.09.1982).

1.2. AB ORGANLARI

1.2.1. Avrupa Parlamentosu (Yasama Organı)

Avrupa Parlamentosu, AKÇT`yi tesis eden 1951 tarihli Paris Antlaşması`nda öngörülen “Ortak Meclis” (Common Assembly) ismiyle oluşturulmuş ve zamanla değişerek günümüzdeki adını almıştır. AP üye devletlerin ulusal parlamentolarından seçilen veya ayrıca görevlendirilen milletvekillerinden oluşmuş ve faaliyetinin en başından beri “Avrupa

halklarının demokratik ifade hakkının temelini oluşturmuştur. Böyle bir kurumun oluşturulma amacı, AB üye devletlerinin halklarının temsilcilerinden oluşan ulusal parlamentoların bir bütünleşme sürecine katılması ve böylece AB'nin meşruiyetinin desteklenmesidir. Nitekim, taşıdığı “parlamento” adına rağmen, kurulduğu ilk yıllarda, dolaylı temsilciliğe esaslandığı ve yasama yetkisine sahip olmadığına göre, kurum pek etkili olmamakta ve “siyasi tartışma platformu” görünümü sağlamaktaydı. Bu durumu gidermek için ilk ciddi adım olarak, AP'ya doğrudan seçimlerin gerçekleştirilmesi kararı ve ilk seçimlerin 1979'da yapılması olmuştur. Günümüzdeki AP üyeleri beş yılda bir yapılan seçimlerle doğrudan seçilmekte ve üye vatandaşlarının doğrudan temsilciliğini yapmaktalar. AP'nin yasama ve yürütme ile ilgili kimi yetkileri gittikçe daha da artmakta ve onlar sadece “Avrupa halklarının sesi” olma statüsünün ötesine geçmektedirler. Özellikle Avrupa Parlamentosunun yasama yetkisinin “olağan yasama usulü” çerçevesinde Bakanlar Konseyi ile birlikte kullanılması önem taşımaktadır. Şöyle ki, Maastricht Antlaşmasına kadar temel yasama organı olarak Bakanlar Konseyi kabul edilmişti. Maastricht Antlaşmasından sonra ise, “ortak-karar usulü (co-decision procedure)” ile kimi alanlar Avrupa Parlamentosu da yasama süreci parçası haline dönüştürüldü. 2007 Lizbon Antlaşması ise bu durumu AB'nin ana yasama yönetimi haline getirdi. Bu antlaşmanın 2009'da yürürlüğe girmesinden sonra AP, AB'nin yürütme organı niteliği taşıyan Avrupa Komisyonu'nun görevlerine ilişkin kimi yetkileri de elde etti. En önemli düzenleme ise, AK Başkanının yalnız AP'nin onayını aldıktan sonra atanabilmesi idi. Hatta AP'nin genel olarak parlamentolara has olan soru önergeleriyle yönetimi (yürütme kurumunu) denetlemesi ve hatta gensoru aracılığıyla Avrupa Komisyonu'nu düşürebilmesi de mümkün (Denk, 2016: 93-95).

Lizbon Antlaşması gereği, AP`da biri başkan olmakla, toplam en fazla 751 üye milletvekili olabilir. Avrupa Parlamentosu`nun üç merkezi: Sekretarya Lüksemburg`da, Genel Kurul toplantıları Strazburgda ve siyasi grup toplantılarının yapıldığı Brüksel ve 24 resmi dili vardır. Ayrıca, İspanya`nın isteği ve onayı ile bu ülkede konuşulan Katalan, Galiçya ve Bask dillerinin AP`da kullanılması mümkün (Denk, 2016: 97-98).

1.2.2. Avrupa Konseyi (Karar Organı)

AB organları tanımlanırken isim karmaşası sorunu ile yüzleşmekteyiz. Oluşturulduğu 1961`den günümüze kadar AB`nin en üst karar alma kurumu olan AB Zirvesi, 2007`de imzalanan Lizbon Antlaşması ile Avrupa Konseyi (European Council) diye adlandırılmaya başladı. Diğer yandan, başlangıçtan itibaren yasama organı olarak bilinen ve Amsterdam Antlaşması gereği AB Konseyi (Council of the EU) olarak adlandırılan veya başka sözle “Bakanlar Konseyi” diyebileceğimiz kurum, Lizbon Antlaşmasından sonra sadece Konsey (Council) olarak adlandırıldı. Bunun yanısıra bir de 1949`da kurulan ve günümüzedek faaliyetini sürdüren, Azerbaycan`ın da üyesi olduğu AK (Council of Europe) isimli, AB içerisinde yer almayan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi`ni kendi bünyesinde barındıran bir uluslararası kuruluş vardır. İlk iki kurum ise AB kapsamında yer almaktadır (Denk, 2016: 86).

AK, Topluluk politikalarının belirlenmesinde ve kararların alınmasında en yetkili organ olarak değerlendirilebilir. Konsey 3 sıfatla toplanmaktadır:

- AB devlet ve hükümet başkanları düzeyin toplanan Avrupa Zirvesi, yani AK: Kurucu Antlaşmalar`da böyle bir kurum öngörülme

de, özellikle 1970`li yılların ikinci yarısından itibaren AK etkili olmaya başlamış ve 1986 Avrupa Tek Senedi ile, Topluluk politikalarının genel ilkelerini belirleyen en üst düzey politik kurum haline dönüşmüş, Maastricht Antlaşması ile ise AK Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının oluşturulması görevi de almıştır. Burda topluluk ve dış dünya ile ilgili politik, ekonomik ve diğer ana temalarda görüş alış verişinde bulunarak ortak kararlar alınmaktadır.

- AB bakanları düzeyinde toplanan AB Bakanlar Konseyi, veya sadece Konsey: Görüşülecek konuya uygun şekilde değişerek, her üye ülkeden bir bakanın katılımıyla oluşmakta ve her ülkenin bir oyu bulunmaktadır. Örneğin, Dışişleri Bakanları Konseyi, Sanayi Bakanları Konseyi, vd... Konsey, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanarak kendisine sunulan tasarıları incelemekte ve karara bağlamaktadır. Kararlar, basit çoğunluk (salt çoğunluk), nitelikli çoğunluk veya oybirliği olmak üzere üç şekilde alınmaktadır (Bilici, 2004: 47).

1.2.3. Avrupa Komisyonu (Yürütme Organı)

Avrupa Komisyonu, AKÇT döneminde çalışmalarına “Yüksek Otorite” adıyla başlamış ve AB bütünleşme sürecinin motoru olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Komisyonu`nun üye devletlerin değil, AB`nin çıkarlarını temsil etme ve kimseden talimat almadan görevini yapma yetkisi vardır. Avrupa Komisyonu`nun ana görevi yürütme alanında olsa da, yasama alanında da önemli yetkileri bulunmaktadır (Denk, 2016: 99).

AB`nin kabinesi olarak da tanınmakta olan Avrupa Komisyonu genel olarak 2 katmanlı kuruluşa sahip:

- Her üye devletten bir kişinin bulunduğu ve karar alma yetkisine sahip, siyasi nitelik taşıyan 28 üyeli Komiserler – üst yapı;

- 25 bine yakın AB tarafından istihdam edilen bürokratından (Avrokrat) oluşmakta olan bir idari teşkilat – alt yapı (Denk, 2016: 99).

Avrupa Komisyonu Başkanı, Avrupa Parlamentosu seçimlerinden çıkan sandalye dağıtımı göze alınarak AB Konseyi (Zirve) tarafından önerilmekte ve Avrupa Parlamentosu üyelerinin %50+1 oyuyla atanmaktadır. Başkan üye devletlerin her birinden bir Komiser seçerek Komiserler Heyeti oluşturmaktadır. Komisyonun üst yapısını oluşturan bu kurum Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandıktan sonra 5 yıllık sürece faaliyet yetki ve görevleri ile donatılmaktadır (Denk, 2016: 101). Komisyon'daki toplam Komiser sayısı; Roma Antlaşmasınının 157. maddesine göre 17 kişi iken, AB'nin genişlemesi, yeni düzenlemeler ve yeni üyelerin katılımı ile 2016'da 28'e ulaşmıştır. Nice Antlaşması'na eklenen Avrupa Birliği'nin Genişlemesi ile İlgili Protokol'e göre, 1 Ocak 2005'den itibaren her katılan yeni ülke Komisyon'a birer temsilci vermektedir. Aynı Protokolde, Topluluğun üye sayısı 27'i bulduğunda, Avrupa Komisyonu'nun üye sayısında azalmaya gidilecek ve ülkeler arasında eşitlik esasına dayalı rotasyon usulüne geçilmesi öngörülmüştür (Bilici, 2004: 52).

1.2.4. Adalet Divanı (Anayasa Mahkemesi)

Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), Topluluğun “Anayasa Mahkemesi” olarak da nitelendirilmekte ve en yüksek bağımsız yargı organı olmaktadır. Adalet Divanı, 18 Nisan 1951'de imzalanmış Paris Antlaşması ile 1952'de tesis edilmiş, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile ise kurulan Toplulukların tek bir Adalet Divanı

tesis edilmiştir (Tatoğlu, 2006: 83). Yani, AKÇT, AET ve EURATOM için Adalet Divanı olarak kurulan yargı organları 1958 yılından itibaren tek bir Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'na (ATAD, daha sonra ise ABAD'a) dönüştürülmüştür (Denk, 2016: 103). ATAD, 7 Ekim 1958 tarihinde Lüksemburg'ta faaliyete başlamıştır. Adalet Divanının ilk faaliyet dönemindeki çalışma dili Fransızca olmuştur. Adalet Divanının dava yükü arttıkça, ana konulara yoğunlaşabilmesi amacıyla AK'den İlk Derece Mahkemesi'nin kurulması talep edilmiş ve 24 Ekim 1988 tarihli Konsey kararıyla İlk Derece Mahkemesi kurulmuş, 1 Kasım 1989 tarihinden itibaren ise faaliyete başlamıştır (Denk, 2016: 104).

ABAD her üye devletten altı yıl süreliğine atanan bir yargıçtan oluşmakta ve aşağıdaki görev ve yetkilerle donatılmaktadır:

- AB Hukukunun tüm AB alanında uygulanmasını sağlamak;
- AB Hukukunun yorumlanması ve uygulanmasını sağlayarak AB Hukukunu geliştirmek;
- Gerek AB üye devletleri ve AB kurumları, gerekse AB kurumlarının kendileri arasında yaşanan uyuşmazlıkları çözüme bağlamak (Denk, 2016: 105).

ABAD, tavsiye ve görüşler istisna, yasama tasarruflarını, Konsey, Komisyon ve AMB tarafından kabul edilen tasarrufların, aynı zamanda AP ve AK'nin üçüncü kişiler açısından hukuki etkisi olan tasarruflarının hukuka uygunluğunu denetlemekte, herhangi uygunsuzluk, hukuk ihlali veya yetkinin kötüye kullanılması gibi gerekçelerle açılan davalar konusunda karar verme yetkisine sahiptir. ABAD, hem de Sayıştay, AMB ve BK tarafından açılan davalara da bakmakla yetkilidir (AB Antlaşması ve AB İşleyişı Hakkında Antlaşma, 2004: 263. Madde).

AB genelinde oluşabilecek temel dava türleri: ihlal davası, iptal davası, ihman (hareketsizlik/tespit) davası ve ön karar davası olarak dört şekilde değerlendirilebilir (Denk, 2016: 107).

ABAD tarafından alınan kararlar ne kadar siyasi kararlar olmasa da AB bütünleşme süreci açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin, 15 Temmuz 1964 tarihinde ATAD tarafından alınan Costa/ENEL Davası Kararı ile Topluluk Hukukunun ulusal hukuk üzerinde üstünlüğü ilkesi ilk kez ortaya atılmış olmuştur (Tatoğlu, 2006: 85).

1.2.5. Sayıştay (Denetleme Organı)

AB Antlaşmasının 13. maddesinde yer alan AP, AB Zirvesi (AK), Konsey (Bakanlar Konseyi), Avrupa Komisyonu, ABAD gibi AB kurumları listesindeki sonuncu AB kurumu Sayıştay'dır (AB Antlaşması ve AB İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2004: 13. Madde).

Avrupa Topluluklarının hesap denetimini yapan farklı kurumlar 1951 yılından itibaren faaliyettedir. 1977 yılına kadar Avrupa Topluluğu, AET Antlaşmasının 206., EURATOM Antlaşmasının 180. ve AKÇT Antlaşmasının 78.d maddeleri ile bütçe ve mali denetim fonksiyonuna sahip bir "Denetim Bürosu (Audit Board) tarafından denetlenmiştir. Bağımsız şekilde hesap denetimi gibi yetkiye sahip olan Avrupa Sayıştayının kurulma kararı ise 22 Temmuz 1975 tarihinde imzalanan Brüksel Antlaşması ile alınmıştır. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Sayıştay, AB'nin temel organları arasında yer almıştır (Tekinalp G. ve Tekinalp Ü, 2000: 280). Sayıştay'ın merkezi Lüksemburg'da yerleşmekte ve her üye devletten birer vatandaşın seçilerek Bakanlar Konseyi tarafından altı yıl süreliğine atanması ile oluşmaktadır. Sayıştay üyeleri, kendi aralarından üç yıllık süre için Sayıştay Başkanı seçmekteler. Sayıştay üyelerinin sadece AB çıkarları çerçevesinde ve

kimseden talimat almadan faaliyet göstermesi ve görev sürelerinde diğer bir işte çalışmaması gerekmektedir. (Denk, 2016: 108).

AB Antlaşmasının 287. maddesine göre, Sayıştay, AB hesaplarını denetlemekte, Birliğin tüm gelir ve gider hesaplarını incelemekte, başka sözleşle, kuruluşlarına ilişkin tasarruflarla yasaklanmadığı sürece, Birliğin organ, ofis veya ajanslarının tüm gelir ve gider hesaplarını incelemektedir ve işlemlerin hukuka uygun olup olmadığı hakkında AB Resmi Gazetesinde yayımlanacak uygunluk bildirimini vermekteler. Sayıştayın görevini yapması için gerekli olan tüm belge ve bilgiler sağlanmalıdır. Birliğin gelir ve giderlerini yöneten Avrupa Yatırım Bankası'nın faaliyetinin denetimi zamanı, Banka tarafından muhafaza edilen bilgilere Sayıştayın erişimi hakkı vardır. Bu hak, Sayıştay, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Komisyonu arasında yapılan bir anlaşma gereği düzenlenmektedir. Sayıştay, AK ve Avrupa Parlamentosu'na bütçenin uygulanmasına ilişkin denetim yetkilerini kullanmaları açısından yardımcı olmaktadır (AB Antlaşması ve AB İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2004: 287. Madde).

1.2.6. Avrupa Yatırım Bankası (Fon Kullandırma)

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), AET'i kuran Roma Antlaşmasının 129 ve 130. maddelerinde yer alan hükümleri temel olarak kurulmuştur. Bu Antlaşmanın 129. maddesi, AYB'nin kurulduğu ve üyelerinin AET üye devletlerinden oluştuğu hakkında bankanın ana sözleşmesine ait protokolü hatırlatmakta, 130. maddesi ise, AYB'nin görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri içermektedir. AYB'nin görevleri AB ortak pazarının dengeli bir biçimde ve devamlı şekilde kalkınmasına yardım etmek, bu amaç kapsamında, ekonominin bütün kesimlerine kazanç gayesi gütmeksizin kredi veya garantiler vererek, az gelişmiş

bölgelerin kalkınmasına, yeni işletmelerin faaliyete başlamasına, mevcut işletmelerin modernleşmesine, üye devletlerin çıkarlarını ilgilendiren, lakin tam olarak karşılayamadığı önemli projelere finansman sağlamaktır (Cingi, 1984: 15-16). Aynı görev hükümleri AB Antlaşmasının 309. maddesinde de yer almaktadır. Bu maddeye göre, AYB, görevlerini yerine getirirken, yatırım programlarının finansmanını kolaylaştırmak için yapısal fonlar ve Birliğin diğer mali araçlarını kullanabilir (AB Antlaşması ve AB İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2004: 309. Madde).

AYB, esas sözleşmeye 1994 yılında eklenen 30. madde gereği mali özerkliğe sahiptir. Ekli protokole göre, Bankanın başında üye ülkelerinin Mali bakanlarından oluşmakta olan Guvernörler Kurulu durmakta ve bankanın kredi politikası da bu Kurul tarafından belirlenmektedir (Tekinalp G. ve Tekinalp Ü, 2000: 380). AB Antlaşmasının 126. maddesinin 11. fıkrasına göre, bir üye devlet AK'nin kararlarını uygulamadığı halde, Konsey, AYB'ni ilgili üye devlete kredi verme politikasını gözden geçirmeye davet edebilir (AB Antlaşması ve AB İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2004: 126. Madde).

1.2.7. Avrupa Merkez Bankası (Para Politikaları)

Avrupa bütünleşme sürecinde yaşanan ekonomik derinleşme, ortak bir tek para biriminin oluşturulmasını gündeme getirdi. 1970'lerden itibaren yapılan kurumsal, ekonomik ve hatta psikolojik çalışmalar sonucu, 1998 yılında Frankfurt'ta Avrupa Merkez Bankası (AMB) kuruldu ve bu Lizbon Antlaşması ile AMB, resmi olarak AB organları sırasına katıldı.

AMB'nin görevi ilk olarak ekonomik ve parasal, mali birliğin teknik işleyişini yönetmektir. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren bankacılık sisteminde kullanılmaya başlayan ve ortak para birimi olarak

değerlendirilen Avro (Euro - €), 1 Ocak 2002 tarihinde resmen tedavüle girdi. AMB'nin diğer görevi, Avro'yu kullanan üyeler oluşan Avro Bölgesi (Euro Zone) genelinde fiyat istikrarını sağlamaktır. AMB, niteliği gereği bağımsız olsa da, resmen AB yapısı içerisinde yer alması, bütünleşmenin ekonomik açısından büyük önem taşımaktadır. 2016 sonu itibariyle Avro Bölgesi'ne dahil olarak ortak para birimini kullanan AB üyelerinin sayısı 19'dur (Denk, 2016: 109-110).

2017 yılı itibariyle Avro Bölgesi üyeleri aşağıdakilerdir:

Avusturya, Almanya, Belçika, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İtalya, İspanya, Kıbrıs, Lüksemburg, Litvanya, Letonya, Malta, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan.

Avro Bölgesine dahil olmayan AB üyeleri ise aşağıdakilerdir:

İsveç, Hırvatistan, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Bulgarisyan, Romanya. Maastrich kriterlerini tam olarak karşılamayan bu AB üyelerinin yanısıra, Danimarka ve İngiltere gibi özel istisna elde ederek Avro Bölgesi'ne katılmayan AB üyeleri vardır (<https://www.statista.com/statistics/590437/non-euro-eu-member-states-eurozone-countries-knowledge-levels/>, erişim tarihi: 14.02.2018).

1.2.8. Danışma Kurulları

AB danışma organları olarak aşağıdakiler belirlenmiştir:

- Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (AESK)
- Bölgeler Komitesi (BK)

AESK, 1957 Roma Antlaşması ile kurulmuş, organize sivil toplumu oluşturan iş kurumları, tüketicileri, sekdikaları, çiftçileri ve diğer çıkar gruplarını birlikte temsil etmekte olan ve Avrupa Komisyonu, AK, AP gibi kurumlar karşısında onların çıkarlarını savunan bir danışma organıdır. AESK, Birlik ve vatandaşlar arasında katılımcı ve kapsayıcı

bir mevkide durarak, daha demokratik bir toplumun oluşturulması açısından köprü vazifesi görmektedir. AESK'nin üç temel görevi aşağıdakilerdir:

- Konsey, Komisyon ve Parlamento'ya tavsiyelerde bulunmak,
- AB politikalarının oluşturulmasında daha aktif faaliyet göstermesi için sivil toplumu desteklemek,
- AB dışı ülkelerde sivil toplumun rolünü desteklemek ve danışma kurumları oluşturulmasına yardım etmek (Avrupa Komisyonu, 2006: 30-31).

2005 yılı itibariyle AESK'nin 317 üyesi vardısı, 2014'de üye sayısı 28 ülkeden 353 kişi olmuştur. Üyeler, üye devletlerin önerisiyle 5 yıllık dönem için göreve getirilmekte ve AB vatandaşları adına ve AB çıkarları doğrultusunda çalışmaktalar. Komite üyeleri 3 grup şeklinde: "İş verenler" grubu, "İşçiler" grubu ve "Çeşitli çıkarlar" grubu olarak organize edilmiştir. Bunun yanısıra, tematik birimler de faaliyet göstermekte ve genel olarak AESK, AB genelinde bölgesel ve ulusal, ekonomik ve sosyal konseylerle düzenli işbirliği çerçevesinde faaliyet göstermektedir (Avrupa Komisyonu, 2006: 31-32).

Bölgeler Komitesi (BK), 1994 yılında Maastricht Antlaşmasının belirli hükümleri gereği kurulmuş ve AB bölgesel ve yerel mercilerinin temsilcilerinden oluşan bir danışma organı niteliği taşımaktadır. BK'nin rolü, AB mevzuatı ve Komisyon'un teklifleri konusunda yerel ve bölgesel bakış açılarını AB kurumlarına iletme. AB Komisyon ve Konseyi, doğrudan bölgesel ve yerel konularla, örneğin sivil koruma, iklim değişikliği, enerji gibi yerel ve bölgesel konularla ilgili kararlar alırken, BK'a danışmak zorundadır (Avrupa Komisyonu, 2006: 32-33).

2005'de Komite'nin 317 üyesi vardısı, 2014 yılında 353 üyeye sahip olmuştur. AB mevzuatının $\frac{3}{4}$ 'ü yerel veya bölgesel düzeyde

uygulandığına göre, yeni AB yasalarının hazırlanmasında yerel ve bölgesel temsilcilerin de söz sahibi olması ve AB'nin daha demokratik şekilde çalışabilmesi açısından önem taşımaktadır. Herhangi yasa önerisi alındığı zaman BK üyeleri bunu tartışır ve çoğunluk oyu ile onaylayarak bir görüş yayınlarlar. Bu görüşün Avrupa Komisyonu ve Parlamentosu tarafından kabul edilme zorunluluğu yoktur. BK'nın hemde Adalet Divanında işlem başlatma hakkı vardır. BK üyeleri kendi ülkelerindeki bölgelerde yaşamakta ve çalışmakta, yılda bir kez ise Brüksel'de gerçekleştirilen genel kurullarda bir araya gelerek, görüşlerini ortaya koymaktalar (Avrupa Komisyonu, 2014: 33).

1.3. AB HUKUKUNUN TEMEL NİTELİKLERİ

Avrupa Birliği Hukuku (European Union Law) deyimini 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile ortaya çıkmış bir kavram olsa da, 1 Aralık 2009'de yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile daha önce kullanılan "Avrupa Topluluğu" ifadesinin yerine "Avrupa Birliği" ifadesi kullanılarak gündeme girmiştir. Eski AET, Avrupa Topluluğu olarak anılmıştır (Temel AB Terimleri, 2017: 22). Ulusüstü bir örgüt olarak AB'nin kendine özgü (sui generis) şeklinde nitelendirilen yapısı, kendi siyasal, hukuksal ve kurumsal sisteminin yaratılmasıyla mümkün olmuştur. 28 üye devlet, 500 milyon civarı nüfusu, 24 resmi dile çevrilen bütün hukuki metinlerle AB Hukuku, en büyük hukuk düzenlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Literatürde AB Hukukunun üstünlüğü (supremacy) ve önceliği (primacy) ilkeleri gibi farklı kullanımları belirtilmiştir (Aras, 2015: 6). Fakat hukukun genel ilkeleri ve özellikle hukukun üstünlüğü ilkesi, Kurucu Antlaşmalarda kendine yer bulabilmemiştir. Bunun yanısıra, AET Antlaşmasının Topluluk

organlarının yalnız bu Antlaşmanın kendilerine verdiği yetki çerçevesinde hareket edebileceğini öngören 4. maddesi veya bu antlaşma tarafından Adalet Divanına verilen “hukuka uyulmasının denetimi” yetkisini öngören 164. maddesi, Topluluk hukukunun üstünlüğü ve önceliğini ortaya koymuştur (Bilgin, 2016: 75-76).

Nitekim, Kurucu Antlaşmalar veya AB Hukuku düzeninde açıkça bir normlar hiyerarşisinden bahsedilmese de, doktrin ve yargı kararlarında birincil kaynaklar ve ikincil kaynaklar şeklinde bir ayırım yapıldığı ve hukukun genel ilkelerinin de Kurucu Antlaşmalar ve Temel Haklar Şartı ile birlikte birincil kaynaklar içerisinde yer aldığı söylenebilir (Bilgin, 2016: 83).

AB düzeyinde kararlar farklı kurumlar - Avrupa Komisyonu, AP ve AK (AB Zirvesi) tarafından alınmakta ve bu kurumlar arasında belirli ilişki durumu var olmaktadır. Genel olarak, yeni mevzuat önerisi Avrupa Komisyonu tarafından sunulmakta, Konsey ve Parlamento tarafından kabul edilmektedir. Nitekim, diğer kurumlar da belirli alanlarda rol oynamaktadır. Her yasa teklifi belirli bir antlaşma maddesine dayanmalıdır. Bu madde teklifin kanuni dayanağı olarak nitelendirilmektedir. “Danışma”, “ortak karar alma”, “onay verme” gibi üç ana prosedür vd. prosedürlerden hangisinin uygulanması ve izlenilmesi gerektiği bu dayanakla belirlenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006: 7).

Danışma prosedürü gerektiği durumlarda Konsey, Parlamento`ya, AESK`ye veya BK`ye danışmaktadır. Parlamento Komisyon teklifini onaylaya, reddede veya değişiklik yapılmasını isteyebilir. Parlamento tarafından değişiklik yapılması istenen yasa önerisi Komisyon tarafından değiştirildikten ve Konsey tarafından onaylandıktan sonra yeniden

Parlamentoya sunulmaktadır. Komisyon'un herhangi bir teklifinde değişiklik Konsey tarafından oybirliği ile kabul edilmek zorundadır.

Onay verme prosedürü, Konseyin çok önemli kararların alınmasından önce Avrupa Parlamentosunun onayını alma zorunluluğu olması anlamına gelmektedir. Danışma prosedürü gibi, burda da Parlamento teklifi kabul edebilir veya reddedebilir, lakin herhangi bir değişiklik yapılması istenmesi söz konusu değildir. Teklifin Parlamento tarafından onaylanması için ise oy çoğunluğu gerekmektedir. Ortak karar alma prosedürü, AB kanunun yapılmasında en sık kullanmakta ve bu zaman Parlamento sadece fikir vermemekte, hem de Konsey ile yasama gücünü eşit şekilde paylaşmaktadır. Eğer Konsey ve Parlamento arasında önerilen yasa konusunda anlaşmazlık oluşursa, eşit sayıda Konsey ve Parlamento üyelerinden oluşan "Değerlendirme Komitesi" tarafından ele alınmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2006: 8).

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKUN TANIMI

2.1. ULUSLARARASI HUKUKUN OLUŞUMU

Hukuk, genel olarak belirli bir toplumda yer alan kişiler arasında ilişkileri belirleyen ve düzenleyen kurallar bütünü olarak nitelendirilebilir. Uluslararası düzeyde faaliyet göstermekte olan kişiler arasındaki ilişkileri belirleyen ve düzenleyen hukuk kuralları genel olarak 3 başlıkta değerlendirilebilir:

- Ulusal hukuk (national law) veya iç hukuk (municipal law), ya da bir devletin hukuku (state law);
- Ulus-üstü hukuk (supranational law), örneğin AB Hukuku;
- Uluslararası hukuk (international law).

Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun hukuku olarak uluslar arasındaki ilişkileri düzenleyerek, eşitlik ilişkisi kapsamında devletlerin ve aynı zamanda uluslararası örgütlerin oluşturdukları kurallar toplusudur (Pazarcı, 2009: 2-3). Uluslararası toplumun sadece devletlerden oluştuğunu düşüncesini destekleyen geleneksel bakış açısına göre, uluslararası hukuk devletlerarası hukuk olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanısıra, diğer bakış açısını destekleyen düşünceye göre, uluslararası toplum bireylerden oluşmakta ve insanlığın tümü olarak kabul edilen bu toplumda uygulanan uluslararası hukuk, çeşitli siyasal toplumlara bağlı olan bireylerin tek veya toplu şekilde giriştikleri ilişkileri düzenlemektedir (Pazarcı, 2009: 4).

Uluslararası hukuk teriminin oluşumu ilk olarak 19. yüzyılda J. Bentham tarafından minicipal law (iç hukuk) ve international law (uluslararası hukuk) ayrımının yapılmasına bağlanmaktadır. Bunun

Fransızca karşılığı olarak *droit international* terimi, Almanca ise *Völkerrecht* terimi kullanılmaktadır (Pazarcı, 2009: 5).

Uluslararası kişilerin oluşturduğu ilke ve kurallar olarak kabul edilen uluslararası hukukta, genel olarak devletlerin “egemen” ve “eşit” oldukları kabul edilse de, genelde uluslararası fiilin siyasal ilişkiler gereği değiştirildiği bilinmekte, nitekim uluslararası hukuk açısından ilkeler temel olarak kabul edilmektedir (Uzun vd., 2012: 4).

Önceleri yalnız Avrupalı devletler arasındaki diplomatik ilişkileri, savaş ve bazı egemenlik sorunları ile bağlı kuralların incelenmesiyle sınırlı olan uluslararası hukuk, uluslararası ilişkilerin de gelişmesiyle hukukun ilgi alanına girmiş, bir çok sorun ulusal şekilde çözülmemiş, devlet faaliyetleri ülke topraklarını aşabilmiş, ticaret, finans, ekonomi, iletişim, çevresel ve kalkınma konuları sadece ulusal olmaktan çıkmış, uluslararası göç, mülteci ve sığınmacı gibi uluslararası sorunlar yaranmıştır. Böylece, uluslararası hukuk, artık geleneksel olarak devlet, halefiyet, sorumluluk, diplomatik ilişkiler hukuku, barış ve savaş, savaş hukuku, antlaşmalar hukuku, deniz hukuku, uluslararası su yolları hukuku gibi konuların yanısıra, hem de uluslararası örgütler, ekonomi ve kalkınma, nükleer enerji ve nükleer silahlanma, deniz yataklarının kullanımı, çevre, iletişim ve insan hakları, hava ve uzay hukuku gibi daha yeni konularla ilgilenmeye başlamıştır (Uzun vd., 2012: 6-7).

Uluslararası hukuk farklı toplumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar şeklinde ele alınırsa, tarihsel inceleme ve arkeolojik çalışmalar araştırmacıları çok eski dönemlere götürebilmekte, en azından bir-birleriyle ilişkiye giren toplumlar arasında bazı kuralların var olduğu iddia edilebilmektedir. Avrupa'nın eski tarihinde uluslararası hukukun Roma İmparatorluğu gereğinde uygulanan kavimler hukukuna – *ius gentium* dayandığını, zira bu hukukun vatandaş olmayanlara

uygulanmadığını söyleyebiliriz. Daha sonra 18. yüzyılda Bentham J. tarafından İngilizce`de ve günümüzde de kullanılan uluslararası hukuk (international law) kelimesi gündeme girene kadar Türkçede “milletler hukuku” olarak ifade edilen kavramlar (law of nations) kullanılıyordu. Halen bazı Avrupa ülkelerinde, örneğin Almanya`da aynı terim (Völkerrecht) kullanılmaktadır. Günümüzdeki uluslararası hukukun oluşumu da, ilk olarak Avrupa`da, etnik açıdan homojen olan veya homojenleştirilmiş nüfusa sahip olan, merkezi iktidarın otorite sahibi olduğu, tek bir hukukun geçerli olduğu, seküler, yani Kiliseden bağımsız, tek bir ordunun veya merkeze bağımlı kuvvetlerin görevde olduğu modern devletlerin, başka sözle ulus devletlerin ortaya çıkmasına dayanmaktadır. Bu açıdan 1648 tarihli Westphalia Barış Antlaşması bir kırılma noktasını oluşturmakta ve bu devletler 18-19. yüzyıllarda en güçlü halleriyle ortaya çıkmaktalar. Böylece, modern uluslararası hukukun yaklaşık 350 yıllık bir gelişimin ürünü olduğu söylenebilir. Tarihsel gelişimler göz önünde bulundurularak, uluslararası hukuk iki dönemde - 1648`den I. Dünya Savaşı`na kadarki birinci dönem ve I. Dünya Savaşı`ndan sonrasını kapsayan ikinci veya modern dönem olarak incelenmektedir. Söz konusu dönemler olarak sunulan uluslararası hukuk aslında Avrupalı tarihidir. Çok daha önce var olan farklı toplumlar arasında ilişkileri düzenleyen kurallar var olsa da, günümüzde kullanılan uluslararası hukuk, Avrupa devletleri arasındaki ilişkinlerin yaygınlaşmasıyla ortaya çıktığı için, genel olarak bu dönemler dikkate alınmaktadır (Uzun vd., 2012: 7).

2.2. ULUSLARARASI HUKUK KAYNAKLARI

2.2.1. Bağlayıcı Kaynaklar

Genel olarak uluslararası hukuk kaynakları, maddi ve biçimsel olarak ikiye ayrılmaktadır. Başka sözle uluslararası hukuk kurallarının maddi kaynakları tarihsel, toplumsal, dinsel, ideolojik, kültürel, teknik, toplumsal, ekonomik, her türlü kökten oluşabilmekte; biçimsel kaynaklar ise, uluslararası hukuk kurallarını saptayan ve bildiren, onları biçimlendiren ve yaptırıma bağlayan yöntemleri taşımaktadır. Biçimsel kaynaklar ise kendiliğinde asıl ve yardımcı kaynaklar olarak ikiye ayrılmakta ve bu bölünme Milletler Cemiyeti döneminde Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD) Statüsünün 38. maddesi ve BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsünün 38. Maddesinde belirlenmektedir. Bu ayrıma göre, uluslararası hukukun asıl, yani bağlayıcı kaynakları olarak aşağıdakiler belirlenmiştir:

1. Andlaşmalar
2. Uluslararası örf ve adet (veya yapılageliş, teamül)
3. Hukuk genel ilkeleri (Pazarcı, 2009: 36-37).

UAD'ın Statüsünde 38 (1) maddesinde aşağıdaki kurallar belirlenmiştir:

1. Kendisine havale edilen uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun şekilde çözmekte görevli olan Divan,
 - a. uyuşmazlık halindeki devletlerce açık şekilde kabul edilmiş ve belirli kurallar belirleyen, genel ve özel uluslararası andlaşmaları;
 - b. hukuk kuralı olarak kabul edilen genel uygulamanın kanıtı olarak uluslararası örf ve adeti, yani uluslararası yapılageliş kurallarını;
 - c. uygar milletler tarafından kabul edilen genel hukuk ilkelerini;

d. 59. maddede belirlenen hüküm saklı kalmakla, hukuk kurallarının belirlenmesi zamanı yardımcı araç olarak kullanılan yargı kararları ile farklı ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygulanır (Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, 1945: Madde 38).

Andlaşma dedikte, uluslararası hukuk tarafından tanınan yetkilerle ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde kişiler arasında hak-yükümlülükler doğuran, bu hak ve yükümlülükleri değiştiren veya sona erdiren yazılı irade uyuşması kastedilmektedir. Bu tanım, 1969 tarihli Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinde anılmakta ve ülkeler tarafından uygulanmaktadır (Pazarcı, 2009: 43).

Andlaşma olabilmesi için bir irade uyuşmasının uluslararası hukuk kapsamında belirli sonuçlar doğurması gerekmektedir. Uluslararası andlaşma, genel olarak, uluslararası hukuk kişilerinin yine uluslararası hukuk gereği birbirleri açısından hak ve yükümlülük yarattıkları karşılıklı irade beyanı olmaktadır. Bu kapsayıcı tanımla, uluslararası örgütlerin yaptığı andlaşmalar da uluslararası andlaşma olarak görülebilse de, geleneksel olarak uluslararası andlaşmaların tarafları olarak devletler değerlendirilmektedir. Uzun bir süre boyu devletler birbiriyle iki taraflı andlaşmalar yapmışlar. Lakin özellikle savaş dönemlerinde ve güvenlik kaygılarının arttığı dönemlerde ittifaklar kurularak andlaşma metinlerine dökülmüş ve böylece, ikiden fazla devlet arasında imzalanan çok taraflı andlaşmalar yapılmıştır (Uzun vd., 2012: 24). İlk başarılı şekilde uygulanan çok taraflı andlaşmalar olarak 1865 yılında imzalanan Uluslararası Telegraf Birliği ve 1874 yılında imzalanan Dünya Posta Birliği kabul edilmektedir (https://www.law.cornell.edu/wex/multilateral_treaties, erişim tarihi: 17.02.2018).

Ancak çok taraflı uluslararası andlaşmalardan bölgesel düzeyde olanlar ve özellikle uluslararası siyasette ön planda olan büyük devletlerin bir kısmının taraf olarak katıldığı andlaşmalar daha büyük bir öneme sahip olmaktadır (Uzun vd., 2012: 25-26).

Günümüzde bağlayıcı olmayan, ancak siyasi irade uyuşması niteliği taşıyan çok taraflı andlaşmalar da bulunmaktadır, örneğin “bağlayıcı olmayan üstlenmeler” (non-binding engagements) veya “hukuksal bağlayıcılığı olmayan andlaşmalar” (non-binding agreements). Bu tür hukuksal bağlayıcı olmayan andlaşmalardan biri de “centilmenler anlaşmaları” (gentlemen`s agreement) ile Avrupa Güvenlik ve İşbieliği Konseyi Son Senedi gibi siyasal nitelikli çok taraflı irade uyuşmalarıdır. “Centilmenler anlaşması” konusundaki en çok bilinen örnek olarak İngiltere`nin Başbakanı Winston Churchill ile ABD Cumhurbaşkanı Franklin D. Roosevelt arasında II. Dünya Savaşı sırasında imzalanan (Pazarcı, 2009: 44). ve BM örgütünün temellerini atan 14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Şartı gösterilebilir. Daha sonra bu belge diğer Müttefikler tarafından da onaylanmış ve 14 Ağustos 1941 tarihinde bir ortak bildiri yayınlanmıştır (Gürün, 2000: 234-265).

Uluslararası uygulamada rastanan ve bir andlaşmayı kasteden farklı terimler kullanılmaktadır: andlaşma (treaty), anlaşma (agreement), sözleşme (convention), misak (covenant), şart (charter), protokol (protocol), genel senet (general act), son senet (final act), modus vivendi (geçici anlaşma), tahkimname (compromis), mektup veya nota değişimi, statü (statue) (Pazarcı, 2009: 47-48).

Herhangi bir uluslararası andlaşmanın uluslararası hukuk açısından yürürlüğe girebilmesi için tek bir yöntem belirtilmemiştir. Gerek 1969 tarihinde kabul edilen Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi gerekse 1986 tarihli Viyana Sözleşmesi, devletlerin veya

uluslararası örgütlerin andlaşmalarının veya ilgili andlaşma hükümlerinin öngörülen veya taraflar tarafından belirlenen yöntemlerle yürürlüğe gireceğini öngörmektedir (Pazarcı, 2009: 66).

Uygulanan uluslararası hukuk gereği yürürlüğe giren andlaşmaların yürürlüğe girdikten sonra geriye yürümezliği (non-retroactivity) kabul edilmektedir. Ancak bu kurala tarafların aykırı davranması olanağı her zaman olduğu için bu durumu çözüme bağlayan uygulamalar da vardır. Bu uygulamaya göre, uygulanan andlaşmanın açık şekilde geriye yürümesi öngörülme de, niteliğine göre geri yürümesi mümkündür (Pazarcı, 2009: 83).

Uluslararası hukukta bağlayıcı nitelikli kabul edilen diğer bir hukuk kaynağını yapılageliş (İngilizce custom), yani eski adıyla teamül veya başka sözle, uluslararası örf ve adet kuralları oluşturmaktadır. Uluslararası örf ve adetler, devletler arasındaki ilişkilerin fiili davranış ve tutumlarıyla ortaya çıkmakta ve gerek tarihsel açıdan çok taraflı andlaşmalara rastlamadığımız dönemlerde gerekse devletler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi açısından önem taşımaktalar. UAD Statüsünün 38. maddesinden görüldüğü gibi, Divan önüne getirilen uyuşmazlıkların çözümü zamanı uluslararası örf ve adet kurallarının varlığı da tespit edilecektir. Bunun yanısıra, UAD dışındaki uluslararası anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların çözümü zamanı da örf ve adet kurallarına atıf yapılmaktadır. Devletlerin bir birleriyle ilişkilerinde gerçekleştirdikleri eylemler örf ve adet kurallarına kaynak teşkil etmektedir. Örneğin, herhangi bir devlette bulunan herhangi diplomatik temsilcilere, mesela büyükelçi veya konsoloslara çeşitli ayrıcalıklar tanınabilir. Bu ayrıcalık yasal düzenlemelerle sağlanmış olabileceği gibi herhangi yasal düzenlemede açıkça yer almaya bilir. Bunun yanısıra, sadece olumlu değil, aynı zamanda olumsuz eylemler de devlet uygulamasında yer

alabilir. Bir örf ve adet kuralının oluşabilmesi için belirli bir eylemin devletin davranışında sürekli uygulanmış olması gerekmektedir. Süreklilik ise, doğal olarak kısa olmayan bir süreyi ve istikrarı, yani davranışın kesintisiz uygulanmasını gerektirir. Herhangi bir devletin örf ve adetine karşı çıkan diğer bir devlet, böylece bu kuralların geçerli olmadığını kabul etmektedir. Örneğin, 1951 tarihli İngiltere-Norveç arasında yaşanan Balıkçılık Davası kararına göre UAD, uluslararası örf ve adet kurallarına karşı çıkan devletlerin bu kurallarla bağlanmayacağını ve bu kuralların geçerli olmayacağını açık şekilde ifade etmiştir. Uluslararası örf ve adet kuralının geçerli olabilmesi için gereken koşullardan biri ise genellik, yani birden fazla devletin aynı yönde geniş bir uygulamasının olmasıdır. Başka sözle, çok sayıda devletin aynı yönde davranışının olmasını gerektirmektedir (Uzun vd., 2012: 26-27).

Kuramsal düzeyde iki temel ögenin – maddi öge ve psikolojik ögenin birleşmesiyle oluşan yapılageliş kuralının maddi ögesi, aynı durumlarda aynı tutum ve davranışların sürekli tekrarlanmasını, psikolojik ögesi ise bu davranışların hukukun bir gereği olarak zorunlu olduğu konusunda inancın varlığını ifade etmektedir (Pazarcı, 2009: 104). Örneğin, UAD'ın 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davaları'na ilişkin kararına göre, konuyla ilgili devletlerin sık ve birörnek uygulamalarının var olması çok kısa sürede yapılageliş kuralı oluşturabilmektedir. Diğer örnek ise, UAD'ın 1950 tarihli Sığınma Hakkı Davasına ilişkin kararına göre, herhangi bir devletin yabancı devletlerde bulunan büyükelçiliğine sığınan kişilere sığınma hakkı tanınması gibi bir uygulama ve inancın varolması nedeniyle bu yönde bir bölgesel yapılageliş kuralı oluşmamıştır (Pazarcı, 2009: 105-106).

Bunun yanısıra, uluslararası örgüt uygulamalarının da bir yapılageliş kuralları oluşturabileceği görülmektedir. Örneğin, 1956 tarihli UNESCO Başvuruları Üzerine Uluslararası Çalışma Örgütü Yönetim Mahkemesi Kararları ile ilgili danışma görüşünde “UNESCO`nun uygulaması” görüşüne dayanıldığı bilinmektedir (Pazarcı, 2009: 110).

Gerek USAD Statüsü madde 38 (1) gerekse UAD Statüsü madde 38 (1) ile tanımlanan uluslararası hukukun asıl ve bağlayıcı karaktere sahip kaynaklarından biri olarak hukuk genel ilkeleri (principles of law) kabul edilmektedir. Hukuk genel ilkeleri dedikte, birçok ulusal hukuk düzeninde yeralan ve uluslararası hukuk düzenine aktarılmalarına herhangi bir engel olmayan, devletlerin ortak hukuki değerlerini içeren kurallar kast edilmektedir. Hukuk genel ilkeleri kavramının ilk ortaya çıkışı 1907 yılında gerçekleştirilen II. La Haye Konferansı zamanı olmuştur. Hukuk genel ilkelerinin ilk defa bir hukuk metninde yer alması ise 1920 yılında Milletler Cemiyeti çerçevesinde kurulan USAD (Adalet Divanı) Statü ile gerçekleştirilmiştir. Bazılarına göre hukuk genel ilkeleri yapılageliş kuralları içerisinde değerlendirilmekte olsa da, devletlerin hukuk genel ilkeleri ile yapılageliş kurallarını benimseme yöntemleri farklılık göstermekte ve bu iki kuralların bir uluslararası yargı veya hakemlik organları tarafından değerlendirilmesinde değişik yöntemlere başvurulmaktadır (Pazarcı, 2009: 114-116). Örneğin, 1928 tarihli Almanya`nın Portekiz Sömürgelerinde Neden Olduğu Zararlar Davası ile bağlı hakemlik kararı gereği, Versailles Andlaşmasının 297 ve 298. Maddelerinde uyuşmazlığa uygulanacak hukukun belirtilmemiş olduğuna göre bu maddelerin yetkisinin hakemlik organı tarafından dayandırıldığı, bu konu ile ilgili uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasına engel olmadığı ve uygun şekilde, hukuk genel ilkelerinin

uygulanacağı belirtilmiştir. Hukuk genel ilkeleri genel olarak ikame edilen (subsidiare) bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve yalnız andlaşma veya yapılageliş kurallarına aykırı olmadığı durumlarda uygulanmaktadır (Pazarcı, 2009: 117-118).

Hukuk genel ilkelerine başvurabilmek için uyuşmazlık taraflarının bu konuyla ilgili herhangi andlaşma veya örf ve adet kuralının bulunmaması, aynı zamanda genel hukuk ilkelerinin uluslararası andlaşma ve örf ve adet kurallarıyla çatışmıyor olması gerekmektedir (Uzun vd., 2012: 27).

Hukuk genel ilkeleri, günümüzde daha çok deniz alanlarındaki sınırlamaların belirlenmesi ve geliştirmekte olan devletlerin, refahın fakir ve zengin devletler arasında daha adil bir şekilde dağıtılması ve yeni bir küresel ekonomik düzenin kurulması ile ilgili iddialarla gündeme gelmektedir. Örneğin, UAD 1993 tarihli, Norveç ve Danimarka arasında deniz alanı sınırlarının belirlenmesi ile ilgili davası zamanı, uluslararası deniz hukukuna ait herhangi hukuk metinlerini uygularken davanın özel koşullarını da dikkate alınmış ve özel koşulların adalet ve hakkaniyet çerçevesinde çözüme kavuşturulması yönünde karar vermiştir (Uzun vd., 2012: 29).

2.2.2. Yardımcı Kaynaklar

Yardımcı kaynaklar, uluslararası hukuk kurallarını yaratmayan ve yalnız bu hukuk kurallarının varlığının veya içeriğinin saptanmasında yardımcı olan kaynaklardır (Pazarcı, 2009: 37).

Uluslararası hukuk içtihatı gereği, bu hukuk düzenine ilişkin bütün yargı organlarının, yani uluslararası, aynı zamanda ulusal yargı organlarının kararları ve hakemlik kararları yardımcı kaynaklar olarak nitelendirilmektedir. Bu kararlar uyuşmazlık taraflarını bağlamakta olup,

üçüncü kişilere karşı bağlayıcı bir kural niteliği taşımamaktadır. UAD, bunu kendi kararları açısından farklı davalarda doğrulamıştır. Bunun sonucu olarak ise, uluslararası hukukta, Anglo-saxon hukuk sisteminde olduğu gibi star decisis diye anılan ilkenin aksine olarak, önceki yargı kararlarında kabul edilen ilkelerin benzeri durumlarda sonraki davalarda geçerli olduğunu kabul eden görüş benimsememektedir. UAD bunu kendi Statüsünün 59. maddesinde kendisi bakımından belirtmektedir (Pazarcı, 2009: 134).

UAD Statüsünün 38 (1) maddesine göre, herhangi hukuk kurallarının saptanması zamanı yardımcı kaynak olarak yargı kararları uygulanmaktadır. Burda kullanılan “yargı kararı” dedikte, hem uluslararası yargı ve hakemlik kararları hem de iç hukuktaki yargı kararları kast edilmektedir (Uzun vd., 2012: 29).

İçtihat gereği, kararların zorunlu olarak herkesi bağlamamasına karşılık olarak, bu organların kuralları saptamak için yaptığı çalışmaları diğer uluslararası hukuk kişilerine ve yargı organlarına sonradan bu konularda yapacakları işlemler ve verecekleri kararlara ışık tutabilir. UAD`ın 1963 tarihli Kuzey Kamerun Davası ile ilgili kararında da belirtildiği gibi, Divan`ın görevi, somut olaylara ilişkin olarak, hukuk kurallarını ortaya çıkarmaktır. Bu görevini yerine getirirken çıkarılan kararların diğer devletler arasındaki hukuksal ilişkileri etkileyeceği de kabul edilmektedir (Pazarcı, 2009: 135).

Uluslararası hukukta kullanılan diğer bir yardımcı kaynak olarak herhangi araştırma alanında uzmanlar tarafından hazırlanarak ortaya konan görüşlerden oluşan öğreti veya doktrinler gösterilebilir

Uluslararası hukukun hangi kurallardan oluştuğunu araştıran H. Grotius`la başlayan araştırmalar ve eserler, uzun bir süre, talep, iddia ve kararlara kaynaklık etmiştir (Uzun vd., 2012: 29-30).

UAD Statüsünün 38 (1d) maddesinde de belirtildiği gibi, öğretiler çeşitli ulusların uzman yazarlarının görüşlerini belirtmekte, lakin bu bireylerin ne kadar yetkin ve uzman olurlarsa olsun, onlar uluslararası hukuk kurallarını doğrudan oluşturma yetkisine sahip değiller. Öğreti yalnız uzman yazarların değil, aynı zamanda bilimsel kurumların ve kuruluşların raporları ve görüşleri ile uluslararası yargıç yada hakemli çeşitli davalara ilişkin kararlara ekli “kişisel görüşler”i (separate opinions) ve “karşıt görüşleri” (dissenting opinions) içermektedir. Uzman görüşleri sadece herhangi hukuk kuralının varlığının araştırılması, uygulanması ve değerlendirilmesi zamanı başvuru olan bir veri oluşturmaktadır. Örneğin, USAD’ın 1927 tarihli Lotus Davası ile ilgili kararında bu işlev açıkça belirtilmiştir (Pazarcı, 2009: 135).

2.2.3. Diğer Olası Kaynaklar

UAD Statüsü'nün 38 (2) maddesinde bütün ismi geçen hukuk kaynaklarının yanısıra davanın çözümünde hakkaniyet ve nifete göre karar verilebilmesi olanağına da işaret edilmektedir. Hakkaniyet ve nifeti bir hukuk kaynağı olarak görmek zor olsa da, bu konuda farklı fikirler bulunmakta, hatta bu kararın “olması ereken hukuk” düşüncesine dayanarak yargıçların adalet duygusunu yansıtabileceği de söylenmektedir. Nitekim, bununla birlikte hakkaniyet ve nifet çerçevesinde uluslararası hakemlik organlarının herhangi kararları bulunmamaktadır (Uzun vd., 2012: 30). Hakkaniyet ve nifet yardımcı kaynakları oluşturmaktadır.

Uluslararası hukukun diğer olası kaynaklarından biri olarak tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri değerlendirilebilir. Tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri, asıl kaynaklar olup, tek bir uluslararası

hukuk kişinin irade açıklamasına hukuksal etkiler bağladığı hukuksal işlemler olarak nitelendirilmektedir. UAD 1974 tarihli Nükleer Denemeler (Avustralya-Fransa) Davası ile bağlı kararında tek taraflı hukuksal işlemlerin yalnız bu işlem sahibi için birtakım yükümlülükler getireceği ve buna uyulması gerektiğini bildirmiştir

Bağımlı tek taraflı hukuksal işlemler arasında bir grubu anlaşmalarla tanından uluslararası hukuk kişilerine yetkiler tanıyan işlemlere dayanarak oluşturulan tek taraflı hukuksal işlemlerdir. Bağımlı tek taraflı hukuksal işlemler arasında diğer bir grubu anlaşmalarda öngörülen ve bu anlaşmaların kendi etkilerini gösterebilmesi için zorunlu ulusal uygulamalara (execution) önlemleri oluşturmaktadır. Bağımlı tek taraflı hukuksal işlemlerin üçüncü grubu ise, anlaşmalarda öngörülen tek taraflı bildirim (notification) veya bildiri (declaration) gibi işlemlerdir. Bunlardan başka özerk tek taraflı işlemler de bulunmaktadır (Pazarcı, 2009: 121-123).

Geleneksel tek taraflı uluslararası hukuk işlemleri olarak aşağıdakiler gösterilebilir:

Bildirim veya tebliğ (notification), tanıma (recognition), vazgeçme (renunciation), kınama (protest), tek taraflı sözverme (promise) (Pazarcı, 2009: 124-129).

Uluslararası örgüt kararları da uluslararası hukuk işlemi niteliği taşımakta ve ilke olarak tek taraflı hukuksal işlemler arasında yer almaktadırlar. Uluslararası örgüt kararları aşağıdaki gibi sınılandırılmaktadır:

Geleneksel uluslararası örgütlerin kararları (resolutions), ulus-üstü nitelikli uluslararası örgütlerin kararları (Pazarcı, 2009: 130-133).

2.3. ULUSLARARASI HUKUKTA MEVCUT DURUM

Günümüzde uluslararası hukukun yargı sisteminden yoksun olduğu gerçeği ile yüzleşmekteyiz. Zira, Adalet Divanı gibi uluslararası yargı veya hakemlik organları, devletlerin veya öteki uluslararası kişilerin herhangi bir suç işlediği zaman genel bir zorunluluk gereği önlerine gelmelerini gerektirmemekte, başka sözle, herhangi bir suç gereği uluslararası yargı önüne gidilmesi isteğe bağlı olmaktadır. Lakin, görüldüğü gibi, bir çok örneklerde, devletler kendi aralarındaki sorunların çözümü için uluslararası kurumlara başvurmakta ve uluslararası hukuk çözümleri aramaktadır. Aynı zamanda, uluslararası hukukun kurallara uymayanlara karşı bir yaptırım uygulayacak yürütme organından yoksun olduğu da bilinmektedir. Lakin, bu uluslararası hukukun her hangi yaptırım uygulayamayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim, Milletler Cemiyeti ve daha sonra Birleşmiş Milletler Antlaşmaları gereği, çeşitli zorlama önlemlerini ve hatta kuvvet kullanmayı içeren bir sıra ortak yaptırım uygulamaları da öngörölmüş durumdadır ve bu tür uygulamalara günümüz itibariyle başvurulmaktadır.

Son yıllarda geleneksel uluslararası hukuk anlayışı ile bağılı eleştirel yaklaşımlar, örneğin ABD`de ortaya çıkan “hukuksal gerçeklik” (legal realism) akımı gündeme gelmekte ve bu yaklaşımlar, uluslararası hukuk tarafından bir hukuk düzeninin oluşturulması fikrini reddetmese de, bu hukuk düzeninin salt bir kurallar bütünü olmadığı, aynı zamanda bu kuralların uygulanması zamanı hukuk-dışı ögelerin de etkisinin var olduğu, başka sözle hukuk ve siyaset bilimi ayırımı yapılmamasının gerektiği gibi fikirleri desteklemekteler. Geleneksel uluslararası hukuku eleştiren diğeri bir akım ise “eleştirel hukuk çalışmaları” (critical legal studies) adlanmakta ve bu akımı benimseyen yazarlar, uluslararası

hukukun yalnız devletlerin iradesine dayanmadığı, hem de hukukun adalet ve hakkaniyet gibi unsurlarla bağdaştırılması gerektiği fikirlerini savunmaktalar. İkinci akıma ait görüşlere sahip D. Kennedy, kendisinin “uluslararası hukuka yeni yaklaşımlar” (new approaches to international law) adlı yazısında hukuk düzeninin değerlendirilmesi zamanı sadece adalet arayışı ile sınırlı kalmamakta, hem de devletlerin aleyhine ve özel hukuk kişilerinin lehine bir gelişme görüşlerini ortaya koymaktadır (Pazarcı, 2009: 7-8).

Uluslararası hukukta belli bir hukuk kuralının varlığı, herhangi uluslararası sorunun, örneğin iki devlet arasındaki sorunun çözümü zamanı, bu kuralın kendiliğinden ve otomatik şekilde uygulanabilir olduğunu göstermemektedir. Anılan belli hukuk kuralının herhangi sorun yaşayan iki devlet arasında çözüme ulaşabilmek amacıyla uygulanabilmesi için ayrıca bunlar arasında hukuksal yükümlülük bağı doğurduğunu ortaya konması gerekiyor. Sonuç olarak, tüm uluslararası hukuk kişilerine karşı uluslararası hukuk kurallarının otomatik şekilde ileri sürülebilir niteliğe sahip olduğu söylenemez ve taraflara göre bağlayıcılık sorununun bulunduğu söylebilir (Akışoğlu, 2012: 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN DURUMU

3.1. AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ FARKLAR

Uluslararası hukukun hem iç hukuk hem de AB hukukundan değişik düzenlerde uygulanmaları, farklı yapılara ve işleve sahip olmaları, aynı zamanda kuralların uygulanmasının sağlanması, vd. açılardan farkları bulunmaktadır. Bu çerçevede bir iç hukuk dalı olan Uluslararası Özel Hukuk veya başka adıyla Devletler Hususi Hukuku (private international law) uluslararası hukuktan ayrılmaktadır (Pazarcı, 2009: 9).

Avrupa Topluluklar veya AB Hukuku olarak anılan hukuk düzeni Avrupa Birliği'ni oluşturan AET, AKÇT, EURATOM gibi kuruluşların ve sonra birleşerek oluşturulan AB'nin hukukudur. Bu hukuk yalnız ismi geçen kuruluşların, organların ve tabi kurumlarının işleyişi ile bağlı olmakta, AB üyeleri arasındaki ve bu üyelerin üye olmayan üçüncü devletlerle ilişkilerini düzenleyen kuralları içermektedir (Tekinalp G. ve Tekinalp Ü, 2000: 66).

AB hukukunun birincil kaynakları kurucu antlaşmalar ve ekleri, ikincil kaynakları ise AB organlarının hukuksal işlemleri ile oluşmaktadır. ABAD içtihadı gereği AB hukuku, uluslararası hukuk ve üye devletlerin iç hukuklarından özerk şekilde bir hukuk düzeni oluşturmakta, anılan hukuk kaynakları aracılığıyla yöneltildiği bireyleri, yani üye devletleri ve AB organlarını aynı zamanda diğer iç hukuk tüzel kişilerini bağlamaktadır içermektedir (Tekinalp G. ve Tekinalp Ü, 2000: 67-120).

AB hukuku herhangi bir çelişkili durumlarda üye devletlerin iç hukuklarından üstün tutulmakta ve hukuk üstünlüğü ilkesi uygulanmaktadır. Böylece usul-üste bir hukuk düzeni olarak kabul edilen AB hukuku birtakım özellikleri ile uluslararası hukuktan farklılık göstermektedir. Birinci fark, uluslararası hukuk düzeni gereği kurallar, devletler tarafından veya sınırlı şekilde uluslararası örgütler tarafından birlikte oluşturulsa da, AB hukukunda kurucu antlaşmalar ve önceki bölümlerde hakkında bahsedilmiş AB organları tarafından oluşturulmaktadır. İkinci fark, uluslararası hukuk düzeni gereği, uygulanan kurallar devlet veya uluslararası örgütler gibi uluslararası hukuk kişilerini doğrudan bağlamasa da, AB hukuk düzeni gereği uygulanan kurallar üye devletleri, bireyleri ve iç hukuk kişilerini bağlamaktadır. Üçüncü ve temel fark ise, uluslararası hukuk düzeninde kuralların sağlanması amacıyla yargı mekanizmasının veya yaptırım uygulanması için herhangi bir merkezi kurumun olmamasına rağmen, AB hukuk düzeninde var olan ABAD`ın yaptırımlarının AB organlarınca veya üye devletler tarafından zorunlu şekilde uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmaya sahip olmasıdır (Pazarcı, 2009: 11).

3.2. AB HUKUKU İLE ULUSLARARASI HUKUK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Herhangi bir uluslararası örgütün kurucu antlaşması bu örgütün üye devletleri arasında bir antlaşma niteliği taşımanın yanı sıra, aynı zamanda bu örgütün anayasası olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Topluluklarının herbiri birer uluslararası örgüt olarak nitelendirilebildiği için, bu örgütlerin kurucu antlaşmaları da AB hukukunun anayasal niteliğini taşımaktadır. Örneğin, AET Antlaşmasının bir uluslararası

anlaşma biçiminde yapılması ve aynı zamanda Topluluğun anayasası şartlarını (belgesini) de oluşturduğu fikri, ABAD tarafından 1991 yılında yayınlanan 1/91 numaralı danışma görüşünde ifade edilmiş, böylece uluslararası hukuktan özerk şekilde AB hukuku düzeni ortaya çıkmış ve bu özerklik niteliğinin sonucu olarak, ABAD içtihadında da yer alan AB hukuku ile uluslararası hukuk arasında ilişkilerin belirlenmesi gerekliliği orta çıkmıştır. AB'nin tek veya üye devletlerle birlikte herhangi üçüncü devlet veya uluslararası örgütlerle yaptığı anlaşmalar ve gerçekleştirdiği ilişkilerin genel olarak uluslararası hukuk kurallarına bağlı olduğu kabul ediliyor. Aynı zamanda, AB'nin doğrudan taraf olmadığı ve yalnız üye devletlerin üçüncü tarafla veya kendi aralarında yaptıkları antlaşmalarla bağlandığı zaman, genel uluslararası hukuk düzeninin tamamlayıcı bir hukuk düzeni olarak uygulanması gözlenmektedir. Buna karşılık olarak AB üyeleri ve organlarının kendi aralarındaki ilişkileri zamanı AB hukuk düzeni ve kuralları uygulanmaktadır. Bu zaman AB'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ABAD içtihadı gereği AB hukukunun içerisinde ve onun ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Buna rağmen, AB'nin birincil hukuk kaynaklarının, yani AB ve Toplulukların kurucu anlaşmalarının uluslararası hukuka kıyasla üstün olduğu ve ikincil hukuku oluşturan tüzük, direktifler (yönergeler) ve kişilere yönelik kararların AT'nin (AB) taraf olduğu anlaşmaların altında (daha az) bir bağlayıcılığa sahip olduğu söylenebilir (Pazarcı, 2009: 29-30).

Nitekim AB, bir mahalli hukuk olarak AB Antlaşmalarının (AB Anayasası niteliğindeki) uluslararası antlaşmalara karşı üstünlüğünü kabul etmiştir. Zira, ATAD'a göre bu üstünlük iç seviyede gerçekleştirilmekte ve içsel amaçlarla sınırlı kalmaktadır, yoksa uluslararası hukukun üstünlüğünü engellememektedir. Bu konuda

yaşanan en önemli sorunlardan biri, Kadi Davası ile ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi kararlarının AT'de uygulanması açısından ortaya çıkmıştır. Yassin Abdullah Kadi, BM Güvenlik Konseyi tarafından Al-Kaide'nin potansiyel destekçileri arasında olduğu için mal varlığının tamamen dondurulması kararı verilmiştir. AT bu BM kararını transfer ettikten ve uygulamaya koyduktan sonra Kadi, AT kurumlarına karşı dava açmıştır ve bu dava 10 yıldan fazla görüşülmüştür. ATAD karşısında resmen AB Hukuku veya uluslararası hukukun önceliğinin tanınması ve uygulanması sorunu kaldırılmıştı. Bilindiği gibi ATAD kendi iç meseleleri ile ilgili yalnız AB Hukukunun üstünlüğünü tanımaktadır (Kokott ve Sobotta, 2012: 1015-1016). Önce, AT ilk derece mahkemesinde görüşülen dava zamanı, Taliban'ın Afganistan'da mali ve fon kaynaklarını dondurulması amacıyla Afganistan'a belirli ürün ve hizmetlerin ihracını durduran bir karar almış, hakları dondurulan kişilerin listesi eklenmiş ve aynı hususlar 467/2001 sayılı ve 6 Mart 2001 tarihli Konsey Tüzüğünde ifade edilmiştir. Sonraki mahkeme kararlarında bu tüzük iptal edilmiş ve daha sonraki mahkemede ise tüzüğün iptaline gerek olmadığına karar verilmiştir. Böylece uluslararası hukukun AB Hukuku üzerinde üstünlüğü gerçekleştirilmiştir. ABAD'a göre mülkiyet hakkı temel haklardan biri olarak kabul edilmekte ve yalnız kamu yararı nedeniyle Toplulukça kısıtlanabilmekte, dondurma kararı geçici bir önlem olmaktadır. Uluslararası toplumun genel yararı ise, BM Şartına uygun şekilde terörizm tehlikesine karşı Usame bin Ladin'in ekonomik kaynaklarının dondurulmasını gerekli kılmaktadır. BM Güvenlik Konseyi kararlarının iç hukukta uygulanması açısından üye devletlere model seçimi hakkı verilmektedir. ABAD, kendisine AB Antlaşmasıyla tanınan yetkilere dayanarak tüm Topluluk işlemlerini AB Hukuku ışığında gerçekleştirmek ve BM Şartının VII. Bölümüne uygun

şekilde BM Güvenlik Konseyinin verdiği kararlara etki tanımak ve kontrol etmek zorunluluğu taşımaktadır. Kadi`nin Avrupa Komisyonu`na karşı açtığı son Kadi II Davasında (Case T-85/09, 2010), söz konusu kişinin ve onun ilişkileriyle ilgili yeterli delil bulunmadığına göre, kişinin kendini savunma hakkı ve etkili kazai yaptırım haklarının ihlal edildiği bildirilmiştir. Ayrıca kişinin hakkına haksız sınırlama getirildiği açık şekilde itiraf edilmiştir. Böylece, ilk başta BM Güvenlik Konseyinin kararını eleştirme ve denetme konusunda isteksiz davranan ve BM sisteminin hukuki değerlerine öncelik tanıdığını gösteren ABAD, en son kararı ile AB Hukukunun uygulamıştır. Bu kararın önemi, ABAD`ın bir yandan insan hakları diğer yandan uluslararası güvenlik arasında denge kurma ihtiyacı duyduğu ile ilgilidir. AB hukuk normları uluslararası ve uluslararası kurallara açılmış ve gelişmiş durumdadır. Küresel hukuk kapsamında bu kurallar açısından ilişkilerin giderek arttığı görülmektedir (Özkan, 2013: 2145-2147).

3.3. ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB

Sanayi devrinden günümüze kadar ekonomik hayatın gelişerek küresel boyutlara varması ve inanılmaz şekilde değişmesi, ekonomik rekabetin artması hukuk kurallarının ticari gelişmeleri takip edememesine neden olmuş ve böylece ayrıca ticaret hukuku kavramı ortaya çıkmıştır. Ticaret sözü ekonomi ve hukuk bilimlerinde farklı kapsamlara sahip olmakta, ekonomide ticaret, malların üretim ve tüketim aşamaları arasındaki aracılık faaliyetlerini ifade etmekte, ticaret hukukunda ise malların üretim ve tüketim aşamaları da bu kapsama girmekte ve bu aşamaların tümüyle ilgili ticari faaliyeti düzenleyen ve bunları konu edinen bir hukuk dalı olmaktadır. Günümüzün küreselleşen dünyasında ticari faaliyetler artık eskisi gibi belirli ülke sınırları ile

bağlı kalmayıp, mal ve hizmet değişimleri ulusal sınırları aşmakta ve bu nedenle, ticaret hukuku uluslararası ticaretin gereklerine uygun çözümler benimsemeye çalışmaktadır. Özellikle diğer devletlerin AB ile ilişkileri veya WTO tarafından benimsenen ilkelerin ulusal düzeyde uygulanabilmesi günümüz açısından önem taşımaktadır (Çakır, 2017: 3-9).

Uluslararası ticaret hukuku veya bu kavramın diğer bir otantik ifadesi olan *lex mercatoria*, son zamanlarda daha fazla gündeme gelmektedir. Uluslararası ticaret ve dünyadaki farklı ülkelerden katılan temsilcilerle oluşan uluslararası ticari örgütler, hukuk kuralları ile düzenlenmiş bir alanda faaliyet göstermektedirler. Bunun yanı sıra, benzer ölçüde hukuki şekilde kabul edilen uluslararası ticari örf ve adetler de vardır. Uluslararası ticaretle ilgili sorunların hangi hukuk düzeyine göre çözüleceği konusu, artık 600 yıldır ki Avrupa`da bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Günümüzde bununla ilgili iki yaklaşım vardır: uluslararası ticaret sorunlarını ulusal kanunlar ihtilafı kuralları ile çözümlenmesini savunan gelenekçi yaklaşım ve uluslararası ticari sorunları tamamen ulusal hukuk düzeyinden bağımsız kılmak isteyen modern yaklaşım. Uluslararası ticaret hukukunun tarihsel gelişimini bir kaç döneme ayırabiliriz:

- Roma Hukuku
- Kıta Avrupası Hukuku
- Serbest Bölge Hukuku
- İngiltere`deki gelişme
- Son zamanlardaki (20. yüzyıl) gelişmeler (Oğuz, 2001: 11-23).

Ortaçağ Avrupa`da 11. yüzyıldan sonra ticari hayatın canlamaya başlaması ile eşzamanlı şekilde uluslararası alanda tacirler için tanınan

teamül hukuku olarak belirlenen bağımsız bir hukuk kuralları gelişmiştir. Tacirlerin adetleri ve gelenekleri, borsalarda, pazarlarda ve uluslararası fuarlarda doğarak gelişmeye başlasa da, Avrupa Kıtasında ticari işlemleri düzenleyecek herhangi yazılı bir hukuk bulunmamakta, lakin devletlerin iç hukukları birbiriyle geniş ölçüde bağdaşmaktaydı. Ortaçağda Kuzey Avrupası'nda ortaya çıkan ve 500 yıl varlığını sürdüren serbest bölge hukuku 200 civarı şehri kapsıyor ve bu şehirlere bağlı devletlerin hukuklarının yanısıra, bu bölgenin ekonomik ilişkilerinde tek ve ortak bir düzenleme yapma işlevini yerine getiriyordu. 1209 yılında İngiltere'de ticari teamüller toplanarak Fleta Kanunları adı altında yayınlanmıştır. 1303 yılında ise 1. Edward zamanında yerel ve yabancı tacirlere hızlı şekilde muhakeme usulünün sağlanması ve sorunların yarı yabancıardan yarı yerli jüri tarafından verilen bir çözüme kavuşturulması amacıyla carta mercatoria çıkarılmıştır. Daha sonra 17. yüzyılda "common law" değil, tüm Avrupa'da ortak "law merchant"ın uygulandığı "piepowder-court" isimli ticari davaları karar bağlayan mahkemeler faaliyet göstermekteydi. Law merchant'ın sonraları common law içerisine alındığı bilinmektedir. Zira bu tarihte İngiltere'de ticaret hukuku ulusallaşmaya başlamıştır. Kıta Avrupası'nda da aynı durum 17-18. yüzyıllarda devam etmiştir. Bununla birlikte münferit ülkelerin ticari kanunlarının bir birine benzediğini ve karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir. 19-20. yüzyıllardaki düzenlemelerle ticaret hukukunun ulusal niteliği pekala belirgin bir hale gelmiştir. 20. yüzyılda yaşanan gelişmeler ticaret hukukunu da etkilemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonrasında uluslararası ticaret patlama noktasına gelmiş, 1950'lerden 2000'lere kadar ticaret en az 50 kez artmış, uluslararası örgütler uluslararası konvansiyonlar ve modern kanunlar

aracılığı ile “uluslararası kanun koruyucu” faaliyetine başlamışlar (Oğuz, 2001: 20-22).

1944`de gerçekleştirilen Bretton Woods konferansında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası adıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) kurulması ile ekonomik alanda ilk uluslararası düzenlemeler yapılmıştır. Liberal ekonomi anlayışına dayanan bu iki örgütün ardından 1947`de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) imzalanmıştır. Bu üç uluslararası örgütün düzenleyici kuralları ile uluslararası ekonomik ilişkiler serbestleştirilmesi ve devletler arasındaki ticari ilişkilerde engellerin giderek kaldırılması amaçlanmıştır. GATT`ın uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi için koyduğu iki temel ilke: ayırım gözetmeme (non discrimination) ve gümrük tarifelerinin giderek ortadan kaldırılması idi. Bu dönemde ticaret alanında faaliyette bulunan hukuk kişilerinin giderek devletlerin yetkileri dışında kaldığı birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan ise, bu dönemde bazı devletlerin ekonomileri bölgesel düzeyde bütünleştirilerek AT (AB) türü tek Pazar oluşturulma yoluna gitmiştir. Ancak bütünlükte Batılı devletlerin yararına işleyen bu düzene 1960`lı yıllarda karşı çıkmaya başlayan sosyalist gelişmelerle ülkeler BM çerçevesinde 1964 yılında BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) adı altında toplanmış ve “Kuzey-Güney Diyalogu” başlatmışlar. Burda dile getirilen iki konuda ise belirli bir sonuç alınmıştır. Bunlardan biri gelişmekte olan ülkeler lehine GATT`ın genel nitelikli ayırım gözetmeme ilkesine getirilen kuraldışılığı oluşturan “genelleştirilmiş tercihli sistem” (generalized system of preferences) değerlendirilebilir. Gelişmekte olan ülkeler açısından elde edilen diğer bir olumlu düzenleme ise, uluslararası hukuk gereği belirli temel ürünlerin ticaretine ilişkin antlaşmalar ve uzmanlaşmış uluslararası

örgütlerin oluşturulmasıdır. Böylece, 1965-1983 yılları arasında şeker, buğday, zeytin yağı, kakao, kahve, doğal kauçuk, kalay, tekstil, tropikal odun gibi ürünler konusunda satıcı ve alıcı ülkeler arasında adil bir ticari sonuca varmak için düzenleyici stoklar ve kotalar öngörülen ürün antlaşmaları yapılmıştır. Lakin gelişmekte olan ülkeler lehinde gelişmelerle aynı zamanda GATT çerçevesinde 1986 yılında çok- taraflı görüşmeler başlamış, 1993 Urugvay Round (Turu) Görüşmeleri zamanı kabul edilen son senedi ve sonuç olarak 1994 yılında Merakeş (Fas)'ta imzalanan WTO kurucu antlaşması kabul edilmiştir. Böylece, günümüzde uygulanan uluslararası ticaret hukuku kuralları ortaya çıkmıştır (Pazarcı, 2009: 319-322).

Merkezi, İsviçre'nin Cenevre şehrinde bulunan WTO'nun başlıca faaliyetleri, GATT ve diğer WTO anlaşmalarını yürütmek, ticari tartışmalar için forum oluşturmak, ulusal ticaret politikalarını izlemek, uluslararası ticaretle ilgili anlaşmazlıkları çözmek ve gelişmekte olan ülkeler için teknik yardımlar sağlamaktır (Alyanak, 2014: 8).

Avrupa genelinde ortak politikalar üretmek ve uygulamak amacıyla oluşturulan bir kuruluş olarak AET ve daha sonraki entegrasyonlarla ulaşılan ve gümrük birliği esasına göre kurulan AB, üye ülkeleri arasında her türlü engellerden arındırılmış bir "ortak pazar" yaratmıştır. Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan durgunluğun da etkisiyle "tek pazar"ın, yani ortak pazarın işleyişini önleyen tarife dışı engellerin ortadan kaldırılması, üçüncü ülkelere karşı ortak ticaret politikasının uygulanmaya başlanması ile, ticaret hukuku AB hukuku içerisinde özel dikkat talep eden alan olarak değerlendirilebilir (Bozacı, 2005: 113).

1968 yılında üye ülkeler arasında Gümrük Birliği tanımlanarak, topluluk içerisinde gümrükler ve ticarete yönelik engeller tamamen kaldırılmış, 1969 Lahey Konferansı'nda ortak ekonomik ve mali

politikalar oluşturulması ve 1980 yılına kadar ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır. 1979'da Avrupa Para Sistemi yürürlüğe girmiş, 1987 yılında ise Avrupa Ortaklık Senedi imzalanarak 1992 yılına kadar ortak pazarın bütün yönleriyle tamamlanması karara bağlanmıştır. 1992 yılında ortak Pazar aşaması tamamlanarak ekonomik birlik aşamasına geçilmiştir. 1999 yılında ise parasal birlik yürürlüğe girmiş ve ortak para birimi olarak Euro kullanılmaya başlamıştır. 2000 yılından itibaren AB'nin en geniş genişleme süreci başlamış ve bu üyeliğe aday ülkelerden hangilerinin AB'ye girmeğe hazır olduğunu anlamak için Kopenhag Kriterleri uygulanmıştır (Şarküneşi, 2013: 89).

Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ile tüm ülkelerin kazançlı çıkacağı ve serbest ticaretin ülkelerin refah seviyelerine pozitif etki yapacağı ile bağlı geleneksel yaklaşımlara rağmen, II. Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli nedenlerle ekonomilerini küresel serbest ticarete dahil etmeyen ülkeler, serbest ticaretin getirilerinden faydalanabilmek amacıyla bölgesel ekonomik entegrasyonlara gitmişler. Diğer yandan bu tür entegrasyonların, örneğin AB ekonomik bütünleşmesinin, küresel serbest ticarete giden yolda bir adım veya korumacılık önlemi olarak değerlendirilmesi bir tartışma konusu olarak kalmaktadır (Şarküneşi, 2013: 106-107).

Nitekim AB, WTO bünyesinde aktif bir rol oynamaktadır. AB'nin ticaret politikasının yasal dayanağını oluşturan Roma Antlaşmasının 131.maddesi ile, Birliğin dünya ticaretindeki gelişmeleri uyumlaştırmayı ve ticaretin önündeki engelleri kaldırmayı hedeflediği ortaya konmaktadır. AB, uluslararası ticaretin şekillendirildiği bu yapının çoktarafli olması gerektiği fikrini benimsemekte, belirli kurallar ve ülkelerin kendi uygulamalarına olanak sağlayacak uyum süreleri ile pazarların mal ve hizmet ticaretine açılmasını, WTO'nun gelişmekte

olan ülkelerin karar alma mekanizmalarına katılımın sağlanmasını savunmakta ve AB sanayi ürünleri ile bağlı şu düzenlemeleri uygulamaktadır:

- Urugvay Turu sonucunda, gümrük vergilerini %6.8`dn %4.1`e düşürmüş, bazı alanlarda, genel olarak istihdam yaratan, dolayısıyla refahı arttıran, inşaat, tıbbi cihazlar, eczacılık, tarım makineleri ve mobilya gibi sektörlerde, sanayileşmiş ülkeler gümrük vergi oranlarını sıfırlamıştır.
- WTO Tekstil ve Giyim Antlaşması ile, tüm tekstik ve konfeksiyon ürünlerini aşamalı şekilde WTO`ya entegre etmiş ve bu kapsamda, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren süreç tamamlanmış, yani AB, tekstil alanında herhangi bir koruma önlemini, ancak WTO Koruma Önlemleri Anlaşması çerçevesinde almaktadır.

AB, uluslararası ticarete dünyanın önemli küresel oyuncusu olarak WTO`nun çoktarafli ticari sistemi içinde kuralları belirleme, ticaretin serbestleştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma görevini desteklemektedir (Sülün, 2016: 2-3).

SONUÇ

Küresel gelişmeler nedeniyle uluslararası ilişkiler, genel olarak uluslararası hukukun niteliği, uluslararası hukuk kişileri ve onlar arasındaki ilişkiler değişmekte ve yeni düzenlemeler ortaya çıkmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan bu gelişmelerle, yeni uluslararası ve bölgesel örgütler kurulmuş, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi ile tüm ülkelerin kazançlı çıkacağı ve serbest ticaretin ülkelerin refah seviyelerine pozitif etki yapacağı ile bağlı geleneksel yaklaşımlara rağmen, çeşitli nedenlerle ekonomilerini küresel serbest ticarete dahil etmeyen ülkeler, serbest ticaretin getirilerinden faydalanabilmek amacıyla bölgesel ekonomik entegrasyonlara gitmişler. Diğer yandan bu tür entegrasyonların, örneğin AB ekonomik bütünleşmesinin, küresel serbest ticarete giden yolda bir adım veya korumacılık önlemi olarak değerlendirilmesi bir tartışma konusu olmuştur. AB Hukukunu düzenleyen uluslararası hukuk kişileri de uluslararası hukuka tabi olduğu için AB Hukukunu uluslararası hukuk düzeninden ayrı ve bağımsız şekilde düşünmek mümkün değildir. Günümüzde uygulanan uluslararası hukuk Avrupa'da oluşmaya başlamış ve gelişmişse de, AB Hukuku ve uluslararası hukuk düzenleri bir birinden ayrılmakta, belirli farklılıklar ve benzerlikler göstermekte ve karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmaktalar.

AB Hukukunun, AB üye ülkelerinin iç (ulusal) hukuklarına kıyasla üstünlük ve öncelik ilkelerinin olmasına ve iç hukukla uyumsuzluk halinde AB hukukuna başvurulmasına rağmen, uluslararası hukukla kıyasla bu üstünlükten söz edilemez. AB Hukuku yalnız AB üye ülkeleri için geçerli olsa da, uluslararası hukuk daha geniş bir uygulama alanına ve tekniklerine sahip olmaktadır. Uluslararası toplumun hukuku

olarak nitelendirilen uluslararası hukuk, uluslar arasındaki ilişkileri düzenleyerek, eşitlik ilişkisi kapsamında devletlerin, aynı zamanda uluslararası örgütlerin oluşturdukları kurallar toplusundan teşkil olunmaktadır. Hukuk karşısında devletlerin “egemen” ve “eşit” oldukları kabul edilmiş ve bu durum AB Hukuku açısından da geçerli olsa da, günümüzün siyasal gerçeklikleri itibariyle, özellikle uluslararası ortamda bu durum değişebilmektedir.

AB Hukuku ve uluslararası hukukun benzerliklerinden biri her ikisinin aynı şekilde bağlayıcı ve yardımcı kaynaklardan oluşması, yani yapı benzerlikleridir. Örneğin uluslararası hukukun yardımcı kaynağını oluşturan öğretilerin bağlayıcı karakteri olmadığı gibi, AB Hukukunun İkincil Mevzuatında yer alan tavsiye ve görüşlerin de aynı şekilde bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Buna rağmen her iki hukuk sisteminde belirli antlaşmalar ve birincil hukuk kaynakları bağlayıcı olmaktadır. Diğer örnek ise, AB Hukukunu oluşturan belgelerle kurulan AB organlarına benzer organlar uluslararası ortamda daha önceden oluşturulmuş ve geliştirilmektedir. Mesela, ABAD ve UAD gösterilebilir. AB Hukuku AB kurumları tarafından oluşturulup yalnız AB kapsamında geçerli olsa da, uluslararası hukuk düzeninde uygulanan kurallar devletler veya uluslararası örgütler gibi uluslararası hukuk kişileri tarafından oluşturulmaktadır.

Nitekim, uluslararası hukukun yargı sisteminden yoksun olduğu gerçeğine karşılık olarak AB Hukuk sisteminin yargı organının faaliyetini daha başarılı değerlendirebiliriz. Örneğin, ABAD'ın kararlarının uygulanması zorunluluğu vardır, zira UAD'ın kararlarının doğrudan bağlayıcı karakteri bulunmamaktadır. Aynı zamanda ABAD'ın çıkardığı kararları doğrudan uygulayabilmesi için bir merkez

mekanizmaya sahip olmasına karşın, UAD`ın böyle bir mekanizması bulunmamaktadır.

Buna rağmen, AB üyeleri AB`nin doğrudan taraf olmadığı ve yalnız AB üyelerini üçüncü taraflarla bağlayan veya kendi aralarında bağladıkları antlaşmalar zamanı uluslararası hukuk düzeni kuralları gözlenmektedir. AB içinde ise AB hukukunun üstünlüğü ve önceliği korunmaktadır. Bu durum, bazen uluslararası önem taşıyan her hangi konu ile ilgili uluslararası hukuka arasında uyumsuzluğuna neden olabilir. Bu konuda bazı sorunlar, örneğin, BM Güvenlik Konseyi kararlarının AB`de uygulanması ile bağlı yaşanmıştır. Afganistan`da faaliyet gösteren Taliban teror grubunun mali ve fon kaynaklarının dondurulması ile ilgili 10 yıldan fazla süren Kadi davasında, AB Hukuk ilkeleri ve koruduğu temel insan hakları ile uluslararası hukuk gereği verilen karar arasında uyumsuzluk yaşanmış ve son Kadi II Davasında (Case T-85/09, 2010), söz konusu kişinin ve onun ilişkileriyle ilgili yeterli delil bulunmadığına göre, kişinin kendini savunma hakkı ve etkili kazai yaptırım haklarının ihlal edildiği bildirilmiştir. Böylece, ilk başta BM Güvenlik Konseyinin kararını eleştirme ve denetme konusunda isteksiz davranan ve BM sisteminin hukuki değerlerine öncelik tanıdığını gösteren ABAD, en son kararı ile AB Hukukunun uygulamıştır. AB hukuk normları uluslararası ve uluslararası kurallara açılmış ve gelişmiş durumdadır. Küresel hukuk kapsamında bu kurallar açısından ilişkilerin giderek arttığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKIŞOĞLU, Özgür (2012). Uluslararası Hukuk I – Vize Sınavı İçin Notlar.

ARSAVA, Füsun (2002). Siyasi Açıdan Avrupa Ortak Değerleri ve Türkiye, Türk Parlamenter Birliği, Ankara.

AVRUPA KOMİSYONU (2006). “Avrupa Birliği Nasıl Çalışır? AB Kurumları için rehberiniz”, Avrupa Topluluğu Resmi Yayın Ofisi, Türkiye.

AVRUPA KOMİSYONU (2014). “Açıklamalarla Avrupa Birliği: Avrupa Birliği Nasıl Çalışır?”, Avrupa Birliği Yayın Ofisi, Türkiye.

BORCHARDT, Klaus-Dieter (1995). Avrupa Bütünleşmesi, Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, Ankara.

CİNGİ, Selçuk (1984). Avrupa Yatırım Bankası, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara.

CREMADES, T. Miguel ve NOVAK, Petr (2017). Brexit and the European Union: General Institutional and Legal Considerations, Directorate General for Internal Policies of the Union, European Parliament.

DENK, Erdem (2016). Avrupa Birliği, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Uzerler Matbaacılık, Ankara.

DEMİRBULAK, Selçuk (2011). Avrupa Birliği Hukuku ve Haklarımız, Türkiye Barolar Birliği Birinci Baskı, Ankara.

GÜRÜN, Kamuran (2000). Savaşan Dünya ve Türkiye (Savaş 1939-1945), Tekin Yayınevi, İstanbul.

KARLUK, Rıdvan (2014). “Avrupa Birliği`nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi”, International Conference on Eurasian Economies.

PAZARCI, Hüseyin (2009). Uluslararası Hukuk: Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

TEKNOCOPY (2012). Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku Seçmeli Ders Notları. Ankara Üniversitesi: 2012-2013 akademik yılı.

TEKİNALP, Gülören ve TEKİNALP, Ünal (2000). Avrupa Birliği Hukuku, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, AB Mevzuatı Çeviri Rehberi ve Ekler Kitapçığı 1. Baskı (2017). Ankara Form Kağıt Sanayi ve Pazarlama Tic. A.Ş., Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2011). AB`ye Genel Bakış No. 02, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (yıl yok). Temel AB Terimleri, No. 10, Ankara.

UZUN, Ertuğrul, UZUN, Elif, ŞİMŞEK, E.Galip, TÜTÜNCÜ, N. Ayşe (2012). Uluslararası Hukuk I, Anadolu Üniversitesi Yayını No. 2567, 1. Baskı, Eskişehir.

MAKALELER ve TEZLER

AKÇAY, Y. Ekrem, ARGUN, Çiğdem, Akman Elvettin, “AB`nin Tarihsel Gelişimi ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C. 3, S. 4, 2011, ss. 117-131.

AKŞEMSETTİNOĞLU, Gökhan (2011). “Avrupa Bütünleşme Projesinin ve Genişleme Sürecinin Değişen Dinamikleri”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C.10, S. 1, ss. 1-18.

ALYANAK, Servet (2014). Dünya Ticaret Örgütü Kamu Alımları Anlaşmasına Genel Bir Bakış ve Bu Anlaşmanın Avrupa Birliği’nde Uygulanması, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, C. 22, S. 1.

ARAS, İlhan (2015). “Avrupa Birliği Hukukunun Önceliği İlkesi”, Sayıştay Dergisi, S. 99.

BOZACI, Ümüt (2005). Dış Ticarete Tarife Dışı Engeller: Türkiye Avrupa Birliği Ticaretinden Örneklerle, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.

BOZKURT, Ömer, “Maastricht Antlaşması ve Avrupa Bütünleşmesi”, Amme İdaresi Dergisi, C. 26, S. 1, 1993, ss. 9-10

BİLGİN, B. Ahmet (2016). “Avrupa Birliği Hukukunda Hukukun Genel İlkeleri”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C, 74, S. 1, ss.73-94.

ERDOĞAN, O. Hasan (2008). “Avrupa Birliği’nde Anayasa Hazırlık ve Onay Sürecinin Değerlendirilmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 13, S.3, s. 341-368.

KOKOTT, Juliane ve SOBOTTA, Christoph, “The Kadi Case- Constitutional Core Values and International Law-Finding the Balance?”, The European Journal of International Law, C.23, S.4, 2012, ss. 1015-1024.

OĞUZ, Arzu (2001). “Hukuk Tarihi ve Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Uluslararası Ticaret Hukuku (Lex-Mercatoria) – Unidroit İlkeleri’nin Lex Mercatoria Niteliği”, C. 50, S. 3.

ÖZKAN, Gürsel (2003). “Avrupa Birliği Hukuku ve Milli Egemenliğin Devri”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 3-4, ss. 229-263.

ÖZKAN, Işıl (2013). “Uluslararası Hukuk-Ulusal Hukuk İlişkileri”, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, C. 8, ss. 2127-2175.

SÜLÜN, Dilara (2016). “Küreselleşme Sürecinde DTÖ ve Avrupa Birliği”, İzmir Ticaret Odası, 2016.

ŞARKGÜNEŞİ, Aykut (2013). Avrupa Birliği Ekonomik Entegrasyon Sürecinin İmalat Sanayisinde Bölgesel Yığılma ve Uzmanlaşma Etkileri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bolu.

TATOĞLU, Emin (2006). Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951-1995), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TEZCAN, Ercüment (2004). “Avrupa Birliği Anayasasının Doğuşu ve Öngördüğü Yenilikler”, Avrasya Dosyası, ASAM, C. 10, S. 2, Ankara.

NOVAK, Peter (2018). “European Parliament The First Treaties”.

BELGELER VE İNTERNET KAYNAKLARI

AB Antlaşması ve AB İşleyişi Hakkında Antlaşma (2004). Madde 13, 126, 263, 287, 309.

“Amsterdam Antlaşması, 1997 ”,

http://www.mess.org.tr/media/filer_public/06/6f/066f2b7c-0c84-48a9-b0ea-c89bd4a2cc59/amsterdam_antlasmasi.pdf (erişim tarihi:

11.02.2018).

“Avrupa Birliği`nin Kurucu Antlaşmaları”,
<https://www.ab.gov.tr/46106.html> (erişim tarihi: 08.02.2018).

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü,
26.06.1945, Madde 38(1), 38(2).

ÇAKIR, Erkan (2017). Ticaret Hukuku, ss. 3, 6, 9,
<https://cakirerkan.files.wordpress.com/2015/02/ticaret-hukuku-ders-notlarc4b1-1-2-3-4-5.pdf> (erişim tarihi: 19.02.2018)

“EU member states not using the Euro that know 19 countries use Euro as of 2017”,
<https://www.statista.com/statistics/590437/non-euro-eu-member-states-eurozone-countries-knowledge-levels/> (erişim tarihi: 14.02.2018).

“EU Size and Population”,
https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_en (erişim tarihi: 08.02.2018).

European Parliament (2018). “Sources and Scope of European Union Law”,
Fact Sheets on the European Union, s. 1-5,
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.2.1.pdf (erişim tarihi: 12.02.2018).

European Commission, Case M.8800 Commission decision, Brussels, 07.02.2018,
Access to European Union Law, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018M8800>
(erişim tarihi: 12.02.2018).

TC Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011). Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği`nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, Ofset Fotomat, Ankara.

The Treaty of Rome, 25 Mart 1957,
https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf
(erişim tarihi: 09.02.2018) .

“Multilateral Treaties”,

https://www.law.cornell.edu/wex/multilateral_treaties (erişim tarihi:
17.02.2018).

“Population and Population Change Statistics”,

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-
explained/index.php/Population_and_population_change_statistics](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics)

(erişim tarihi: 08.02.2018).

Commission of the European Communities, Recommendation for a
Council Regulation, COM (82)556, Brussels, 10.09.1982, Access to
European Union Law, [http://eur-lex.europa.eu/legal-](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1518460255312&uri=CELEX:51982PC0556)

[content/EN/TXT/?qid=1518460255312&uri=CELEX:51982PC0556](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1518460255312&uri=CELEX:51982PC0556)

(erişim tarihi: 12.02.2018).

Sources of European Law, Access to European Union Law, [http://eur-
lex.europa.eu/legal-](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114534&from=EN)

[content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114534&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:114534&from=EN) (erişim

tarihi: 12.02.2018).

European Parliament, (2018a), “The First Treaties”,

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.1.pdf (erişim tarihi:

10.02.2018).

Treaty establishing the European Coal and Steel Community (Paris, 18
April 1951),

https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58/publishable_en.pdf (erişim tarihi: 09.02.2018).

Treaty Establishing The European Coal and Steel Community and Annexes I-III, Paris, 18 April 1951 (Draft English Text),

https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_1_kurucu_antlasmalar/1951_treaty_establishing_ceca.pdf (erişim tarihi: 10.02.2018).

Council of the European Communities, (1992), Treaty on European Union, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf (erişim tarihi: 12.02.2018).

Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (erişim tarihi: 11.02.2018).